

Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami.

Napisal Dr. M. M u r k o (Praga).

Rousseauov nauk, naj se človeštvo vrne k naravi, je rodil zanimanje za prvobitne narode in posebe za narodno pesništvo. Staroangleške balade, ki jih je izdal Percy (1765), Macphersonov ponarejeni »Ossian« in Herderjeve »Volkslieder« (1778, 1779), kjer je izšel tudi Goethejev prevod srbskohrvaške »Asan aginice«, še bolj pa delovanje mlajše nemške romantike je vplivalo v visoki meri na vse Slovane. Pri nas sta se že Zois in Vodnik zanimala za slovenske narodne pesmi, epična pesem »Pegam in Lambergar« je bila predelana (Linhart) in prevedena (Zupančič) v nemščino, Čebeličarji so bili veliki čestilci narodne pesmi in omogočili Poljaku E. Korytku izdajo zbirke »Slovenske pesmi kranjskiga naroda« (1839—1844). Še več narodnih pesmi po vsej Sloveniji je nabral Stanko Vraz, ali izdal je samo en zvezek »Narodne pesmi ilirske« (1839).¹ Njegove in mnoge druge rokopisne in tiskane zbirke so služile kot gradivo za monumentalno delo Karla Štreklja »Slovenske narodne pesmi«, ki jih je izdala Slovenska Matica v štirih debelih knjigah od l. 1895—1923. Delo je preveč počasi izhajalo, kar so zakrivili njegovi jako različni nasprotniki, Štrekljeva bolezen in prerana smrt (7. julija 1912), na konec svetovna vojna, ki je pretrgala Matičino delovanje. Delo ni dokončano, kakor je bilo zasnovano, ali dr. Joža Glonar, ki je uredil 15. in 16. snopič (t. j. knj. IV. str. 481—819) se je omejil na tisk tekstov, vse drugo, kar bi polnilo še celo debelo knjigo (V.), pa je opustil, kar je prav dobro razložil v svojem Predgovoru (66 str.). Štrekljevo delo, katero so hitro na začetku posebno laskavo ocenili prvi slavisti kakor V. Jagić, A. Brückner, W. Nehring, J. Polívka, K. Jireček, P. A. Iljinskij in dr. in ki je bilo takrat res najboljša znanstvena zbirka narodnih pesmi pri

¹ Iz Vrazove in Korytkove zbirke je preložil A. Grün svoje »Volkslieder aus Krain«, ki je med njegovimi pesniškimi deli danes najbolj cenijo.

vseh Slovanih, po naših današnjih pojmih ni brez pomanjkljivosti, ali bo vedno služilo Slovincem v korist in na čast.

Slovenska narodna pesem je res to, kar pravi njeno ime, ona se p o j e in nje besede so nerazločljive od melodije. Na to pa se je vendar dolgo prav malo pazilo in Slovenci niso edini, ki so izdajali večinoma samo tekste. Prvo in jako častno izjemo dela St. Vraz, ki je poleg besedil zapisal precej načrtov melodij, katere navaja K. Štrekelj pri posameznih pesmih svoje izdaje, po mnenju g. kapelnika N. Štritofa, ki pripravlja o tem razpravo, ne vselej natančno, čemur se ne čudim, kajti Vrazovi načrti se po 60 in več letih niso lahko čitali, Štrekelj pa ni bil muzikalno izobražen, dasi je sam pel narodne pesmi z globokim čuvstvom. Razen tega ima Štrekelj melodije tudi od nekaterih novejših nabiravcev. Samostalno so zbirali in izdajali narodne pesmi z napevi največ naši glasbeniki, kakor G. Fleišman («Grlica»), Josip Kocijančič, Franc Gerbič, M. Hubad, Hr. Volarič, Janko Žirovnik, Zorko Prelovec, Marko Bajuk, Oskar Dev, Zdravko Švikaršič in dr., ki so med narodom nabrane pesmi vračali narodu, ter jih večkrat »upravili« po svojih nazorih in »postavili« za potrebe pevskih zborov. Lepe zasluge sta si pridobila tudi Hrvat Fr. S. Kuhač, ki ima v svoji veliki zbirki »Južnoslovsjenske narodne popevke« (Zagreb 1878—1882, 4 knjige, folio) tudi precej slovenskih, in Čeh Ludvík Kuba, katerega »Písně slovinské« so izšle kot Kniha VII. zbornika »Slovanstvo ve svých zpěvech« (1890, Lex. 251 str.).¹

Vse te zbirke pa podajajo le napeve liričnih pesmi, samo St. Vraz in Fr. Kuhač sta zabeležila tudi napeve nekaterih pripovednih pesmi, ali nikjer ni sluha ni duha o tem, kako so se pele naše junaške pesmi o kralju Matjažu, Kraljeviču Marku, Lambergarju in Pegamu, Gospodu Barodi, naše krasne balade o Lepi Vidi, Mladi Bredi, Mladi Zori itd. Res v zadnjem trenutku so bili taki napevi še rešeni in zapisani za največjo ali še neznano zbirko slovenskih narodnih pesmi, ki jih je zbral »Slovenski delovni odbor« od konca l. 1905 za monumentalno delo »Narodna pesem v Avstriji«, katero je pripravljalo, ali ni dokončalo bivše avstrijsko ministrstvo za bogočastje in nauk. Nekatere zgoraj imeno-

¹ Gl. Fr. Simonič, Slov. bibliografija, 378—379, Marko Bajuk, Mera v slovenski narodni pesmi, 77, Ludvík Kuba, o. c. 251.

² K. Štrekelj, Slov. n. pr. I., 177, 195, 219, 227, 248, 267, 271.

vane zbirke ali vsaj njih poznejši zvezki so že nastale pod vplivom tega gibanja in so bile celo izdane proti volji ministrstva. Slovenski odbor tega podjetja svojih uspehov ni obešal na veliki zvonec, dobri stvari na škodo, kajti mogel je vzbuditi več zanimanja in tudi podpore za svoje delo, ki je že po kratkem času neznan mladim znanstvenikom, katerih se tiče.

Kot drugi in poslednji predsednik tega odbora poročam, kako je zbiral, kaj je nabral, kako je treba dovršiti nabiranje in izdati zaklade, ki jih hrani ljubljanski Kr. etnografski muzej. Predvsem pa je tudi treba povedati, kako je prišlo do tega velikopoteznega nabiranja. Gradivo, na katero se sklicujem, nahaja se tudi v Etnografskem muzeju (t. j. dosedaj pod streho državnega muzeja v Ljubljani): akti, tiskovine, zapisniki odborovih sej, predsedniški delovodni protokol, predsedniška poročila na ministrstvo, poročila posameznih odbornikov, del pisem itd. Marsikaj pa še ni v tem arhivu, temveč pri živih odbornikih ali v zapuščinah mrtvih. Tako sem n. pr. računsko knjigo in druge reči izsledil v Zagrebu. Manjkajo še prva tajniška knjiga, izvirniki zapisnikov odborovih sej od 1906—1912, pisma, ki sva jih pisala Štrekelj in jaz odboru, itd. Posebno bi bilo treba zbrati kolikor mogoče pisma odbornikov z nabiralci, kjer bo precej podrobnosti o zbiranju, o pevcih in vobče o življenju narodnih pesmi, kar bo dobro služilo tudi bodočim urednikom zbirke.

*

Na misel zbirati narodne pesmi in je izdajati z napevi v posameznih zvezkih po narodih, ali pod skupnim naslovom »Das Volkslied in Österreich« (Narodna pesem v Avstriji), je prišla dunajska delniška družba »Universal-Edition«. Hotela je zbrati »bisere« avstrijske pesmi in je izročiti vsemu glasbenemu svetu z izvirnim tekstom in dobrim nemškimi prevodom. Tako podjetje ni bilo lahko mogoče brez podpore ministrstva za nauk. Takratni minister Wilhelm vitez Hartel, rodom Moravan in praški študent, profesor klasične filologije na dunajski univerzi in posebni poznavalec Homerja, je bil v mladih letih odgojitelj pri gališko-poljskem grofu Lanckoronskem in imel vsled vseh teh predpogojev več razumevanja za avstrijske narode nego navadni nemški birokrat. Slovenci mu moramo biti hvaležni, ker je pošiljal naše mlade pravnike v tujino, da se pripravijo za profesorje nameravane juridične fakultete, ki je pa bila ustvarjena žalibog

še po prevratu. Vem tudi, da je visoko cenil slovenske uradnike in se čudil, da imajo Slovenci same dobre po vseh ministrstvih. Lahko si torej mislimo, da je ministru Hartlu podjetje družbe »Universal-Edition« jako ugajalo kot »patriotično delo, ki bi naj domači umetnosti in avstrijskemu narodnemu karakteru postavilo nevenljiv spomenik«. V tem smislu ga je koncem l. 1902 priporočil z odlokom na deželne vlade šolskim uradom, posebno učiteljiščem, glasbenim šolam, glasbenim društvom in posameznim osebam, ki bi naj zbirale narodne pesmi. Gradivo bi se naj pošiljalo »Universal-Edition«, ki bi ga izdala.

Za svoje narodne pesmi so se precej zanimali v to dobo Nemci na Nemškem, kjer je po pevskih tekmah v Frankfurtu a. M. 1903 cesar Viljem sprožil novo veliko zbirko nemških narodnih pesmi, in tudi avstrijski Nemci, ki jih niso samo zbirali in izdajali, ampak hoteli tudi ohraniti na deželi in širiti po mestih. To gibanje je širil na Dunaju posebno profesor dr. Josef Pommer v časopisu »Das deutsche Volkslied«, ki ga je izdajal pod njegovim vodstvom »Deutscher Volksgesang-Verein« in Wien, ustanovljen l. 1889/90. Prve narodne pesmi, ki jih je Pommer slišal, so bile — slovenske. Njegov oče je bil sodnik v Celju in Mariboru in znano je, da so takrat vsi meščani v svojih vino-gradih popevali slovenske zdravice in druge pesmi. Dvakrat mi je Pommer v dopisih, ohranjenih v predsedniškem arhivu (eden ima št. 142) zapisal z notami, kako je njegov oče popeval »Pijmo ga, pijmo, dokler živimo«. Tudi nemške pesmi je slišal najprej od slovenskih urlavberjev. J. Pommer si je kot nabiratelj in propagator avstrijsko-nemških alpskih pesmi¹ pridobil resnične zasluge. Razumljivo je po takem, da se je znal sam, po svojih prijateljih in časopisih in kot državni poslanec uveljaviti pri ministru Hartlu, pri katerem je dosegel, da je podjetje prešlo pod vodstvo ministrstva za nauk in da je v začetku dobil on pri njem glavno besedo. Hudobni jeziki so celo trdili, da se je vlada na ta način odkrižala neprijetnega nemškonacionalnega poslanca. Vendar se je proti njegovemu vodstvu kmalu pojavila silna opo-

¹ V svojem *Liederbuch für die Deutschen in Österreich* (Wien 1884 prva izdaja, 5. izd. 1905) je v dodatku prinesel »jodlere« iz Tirolske, Štajerske in Gornje Avstrije. 1889 je izšla prva zbirka »Jodler und Juchezer«, 1893 druga »252 Jodler und Juchezer« in 1902 obsežna tretja »444 Jodler und Juchezer aus Steiermark und dem steirisch-österreichischen Grenzgebiet«.

zicija samih nemških strokovnjaških krogov, ki so ostro napadali njegove referate pri sejah glavnega odbora in protestirali proti temu, da zastopa v tem odboru »Volksliedforschung«, — da er doch von der wissenschaftlichen Volksliedseite nichts versteht und als Forscher von Fachleuten auch nirgends anerkannt ist«¹ (debelo podčrtano v izvirniku). Ne bomo se torej čudili, da so se mu po robu postavili tudi naš Štrekelj in predsedniki drugih slovanskih odborov. Največ pa je trpelo delovanje glavnega odbora od ostrih razprtij med Nemci samimi, ki so se norčevali celo iz Pommerjevega »Patent-Teutonentum«.² Treba pa je priznati, da je res patetični in pretiravajoči nacionalec bil karakter: po polomu nemštva v svetovni vojni se je zabodel kot kak Rimljan.

Delovanje glavnega odbora na Dunaju.

Nabiranje in izdajanje avstrijskih narodnih pesmi, ki ga je sprožila privatna družba »Universal-Edition«, je bilo torej podržavljeno, kajti brez velike državne pomoči sploh ni bilo mogoče na celem prostranstvu bivše Avstrije. 28. novembra 1904 povabil je minister Hartel v prostore naučnega ministrstva na posvetovanje te-le gospode:

Prof. dr. A. Hauffen-a (Praga, nemška univ.), prof. dr. O. Hostinskega (Praga), izvrstnega češkega strokovnjaka za zgodovino glasbene umetnosti, ravnatelja M. Hubada, prof. italijanščine dr. A. Ive (Gradec), dr. E. Mandyczewskega (Dunaj), prof. dr. R. Much-a (germanista, Dunaj), prof. dr. Jos. Pommer-a (Dunaj), priv. doc. dr. J. Schatz-a (Innsbruck), prof. dr. K. Štreklja (Gradec), prof. Wl. Szuchiewicz-a (Rusin, Lvov), dr. G. Vidossich-a (Trst) in glasbenega učitelja J. Zak-a (Brno). Kakor se vidi, so bili Slovenci pri prvem zborovanju razmeroma jako močno in častno zastopani. Universal-Edition je imela takrat (ces. svetnika J. Weinberger-a) in dalje svojega zastopnika v glavnem ali »vodilnem« (leitender Ausschuss) odboru. Zastopnika naučnega ministrstva sta bila sekijski šef dr. Friedrich von Stadler in min. svetnik dr. Karl vitez von Wiener, ki je bil pač tudi glavni referent v ministrstvu, dokler ni postal 28. dec. 1908 Präsident der

¹ Die Volksliedbewegung in Deutschösterreich, Von Dr. E. K. Blüml, Franz Fr. Kohl, Josef Reiter, Wien 1910, 28.

² O. c. 143.

k. k. Akademie für Musik und darstellende Kunst, kateremu je bilo celo podjetje popolnoma izročeno kot predsedniku glavnega odbora in njegovega »engeres Komité«, tako da so se vsa poročila pošiljala naravnost njemu in ne več ministrstvu.

V svojem nagovoru je minister Hartel naglašal, da ima ta komisija nalogo ustanoviti program podjetja, podati nasvete o decentralizaciji velikega dela, o ustanovitvi delovnih odborov v posameznih deželah, o publikaciji sami, o njeni obliki in razdelitvi, med izdajo dela pa »in allen wichtigen Phasen uns beratend und unterstützend zur Seite zu stehen.« Glavni odbor je torej imel nalogo, da celo delo, ki je bilo postavljeno na popolnoma znanstveno podlago, uprizori in ostane posvetovalni organ ministrstva. V tem smislu je govoril v svojem več ko enournem poročilu tudi prof. dr. J. Pommer, ki je med drugim razglasil: *Autonomie und vollständige Selbstständigkeit der einzelnen Volksstämme bei diesem Werke sei Grundsatz.* V resnici so imeli posamezni delovni odbori, n. pr. naš slovenski, popolno svobodo pri svojem delu, ministrstvo ga je le kontroliralo, kar je razumljivo, ker je dajalo tudi sredstva. Vendar ko je šlo za izvrševanje raznih načrtov, posebno za izdajo narodnih pesmi, so se pojavila razna vprašanja, katera je moral reševati glavni odbor ali pa prepustiti končni odlok samemu ministrstvu. Sestava glavnega odbora in njegovega »ožjega komitéja«, ali »pododbora« (v tej prvi seji je bil ustanovljen »Unterausschuss«: Hauffen, Hostinský, Ive, Mandyczewski, Pommer) je bila po takem važno osebno in stvarno vprašanje. Videli smo že, kako so se nemški strokovnjaki hitro z začetka po robu postavili proti prof. Jos. Pommerju, kateremu so posebe očitali, da je veljala avtonomnost za vse delovne odbore, samo za nemške ne, v katerih je hotel baje on sam gospodovati.

Ni torej čudo, da ni šlo vse tako gladko, kakor si je želel sam prof. Pommer, vendar »navodilo za nabiranje in zapisovanje« in dotično »poprašalno polo« je sestavil on, dasi prva za notranjo porabo določena brošurica ni izšla pod njegovim imenom.¹ Delovni odbori so jo dobili z vloženiimi belimi lističi, da zabeležijo spremembe, t. j. črtajo ali dopolnijo, kar se jim zdi potrebno. Nemški stavek je ostal ohranjen in je bil ponatisnjen od nemških

¹ »Das Volkslied in Österreich«. Anleitung zur Sammlung und Aufzeichnung. Fragebogen.

odborov brez posebnih sprememb.¹ Ne vem, v koliko so drugi odbori upoštevali ta navodila, ali to lahko povem, da je za slovenski odbor izdelal K. Štrekelj samostavno, bolj pregledno in krajše: 1. »Osnovna načela za publikacijo Avstrijske Narodne Pesmi, ki jo namerja izdati c. kr. ministrstvo za bogočastje in nauk.« (V Ljubljani 1906. Natisnila Zadružna tiskarnica. 12° 8 str.). 2. Popraševalna pola o narodnih pesmih, narodni godbi in narodnih plesih (Zadružna tiskarnica v Ljubljani. Fol. 4 str.).

Tudi češki odbor je bil v svojem oklicu z l. 1906 (ponatisnjen v *Národopisnem Věstníku českoslovanskem* II, str. 49, *Český Lid* XVI, 161 sl.) precej samostalen, še bolj v drugi izdaji svoje brošurice (*Lidová píseň v Rakousku, V Praze* 1908, 15 str.), kjer so se zahtevali tudi popolni spiski pesmi, ki se v kakem kraju pojejo. Najbolj izviren pa je bil oklic *moravskega* odbora iz l. 1906, ki ga je napisal skladatelj Leoš Janáček z resničnim navdušenjem in velikim znanjem narodnega pesništva. Posebno je nabiralce opominjal, naj se zapisujejo pesmi med narodom samim, kadar jih poje pri delu in svojih zabavah. Dobro je opazil, da dober pevec stvarja in da se ga ne sme motiti v njegovi »náladi« (nastrojenju, Stimmung). Treba je tudi opazovati ves narodni umetniški život in ga ohraniti tudi v slikah. Janáčkovo navodilo je bilo z nemškim prevodom poslano vsem slovanskim odborom.² V slovenskem odboru je vzbudilo veliko zanimanje (žalibog ni ohranjeno med odborovim gradivom, morebiti je ostalo pri kakem odborniku).

Sicer pa ni treba bliže primerjati Pommerjevih in Štrekljevih navodil in zasledovati ostro kritiko Pommerjevih od strani nemških strokovnjakov,³ kajti izkušnja je tudi v tem slučaju pokazala, da najlepša navodila nič ne pomagajo, glavno so organizacija dela in pa ljudje, ki so k delu poklicani ali pa se sami k njemu prijavijo.

¹ V rokah imam n. pr. knjižico z istim zaglavjem »Vom Arbeitsausschuss für die Aufsammlung und Herausgabe des deutschen Volksliedes Niederösterreichs«, ki jo je sprejel 22. junija 1906.

² Jiří Horák, Zpráva o činnosti Ústavu pro lidovou píseň, *Národopisný Věstník českoslovanský* XVIII. Meni je pri roki ponatis, Lex. 24. str.

³ Glej zgoraj omenjeno »Die Volksliedbewegung in Deutschösterreich«. Str. 16 sl.

Glavni odbor je imel še sejo 10. aprila 1905, potem pa je ministrstvo začelo organizacijo odborov, v katerih čelo je postavilo, kjer je le bilo mogoče, vseučiliške profesorje strokovnjake, gotovo že tudi zaradi tega, da se izogne kritikam, kakršne so se takrat pojavljale proti prof. Pommerju. Tako je dobil prof. K. Štrekelj poziv, naj predloži člane za slovenski odbor, 4. maja 1905 in je odgovoril že 1. junija, ker si je stvar že prej dobro premislil. Bili so ustanovljeni nemški odbori za Štajersko (predsednik Pommer), Nižjo Avstrijo (njegov prijatelj rudniški svetnik K. Kronfuss), Gornjo Avstrijo in Salzburg (prof. Much na Dunaju), Koroško (prof. P. Lessiak, takrat v Pragi), Tirolsko-Vorarlberg (Wackernell v Innsbrucku), Češko (prof. Hauffen), Moravo-Šlezko (Josef Götz) in še posebe za Kočevje (Hans Tschinkel). Podobno kakor Nemci v čeških deželah so dobili tudi Čehi (po svoji želji!) dva odbora: za Češko (prof. Hostinský, po njegovi smrti prof. Z. Nejedlý) in Moravo-Šlezko (skladatelj ravnatelj Leoš Janáček), drugače pa Poljaki (predsednik S. Udzieła v Krakovu), Rusini, ki so že prehajali v Ukrajince (Wl. Szu-chiewicz), Slovenci, Hrvati in Srbi v Primorju in Dalmaciji (prof. M. Rešetar na Dunaju), Rumuni v Bukovini (nemški romanist Friedwagner v Črnovcih) po eden odbor, le Italijani v Primorju in Dalmaciji (Ive v Gradcu) in pa na Južnem Tirolskem dva odbora, kar je pač imelo svoj razlog v veliki oddaljenosti obeh skupin. Posebni odbor je bil postavljen še za Ladine na Tirolskem (prof. Gartner) in pozneje se je mislilo še na Nemce v Galiciji in Bukovini.

Kakor se vidi, ni bilo enotnega principa pri sestavljanju odborov. Za Slovence, Hrvate in Srbe, Poljake, Rusine-Ukrajince in Rumune je obveljal narodni centralizem, kar je posebno prav prišlo tudi nam Slovencem, Čehi so bili že razdeljeni na dve skupini po deželah, Nemci pa so dobili kar osem odborov, ali še teh ni bilo dovolj, Gornja Avstrija in Salzburg sta bili baje tako različni deželi, da sta res dobili še vsaka svoj odbor. Pommerjevi nasprotniki so sicer naglašali, da je tudi pri Nemcih bilo treba narodnega centralizma, ali pa kvečjemu delitve v dialektične skupine. Nemci sami bi bili prišli gotovo v velike zadrege pri izdaji narodnih pesmi po različnih deželicah, ker pesmi se gotovo niso vselej ustavljale na njihovih mejah, vendar avstrijski Nemci so bili v duši strašni federalisti, kar so po prevratu do neskončnosti pokazali takoj, ko so bili sami med seboj. Bilo kakor bilo, nem-

ških odborov je bilo mnogo preveč v razmerju s slovanskimi, ako se oziramo na mnogo večje število bivših avstrijskih Slovanov in na njih še večje bogastvo narodnega pesništva. To je imelo za Slovane tudi neugodne posledice, ker je ministrstvo delilo podpore po odborih in ker so njih predsedniki bili vabljeni na seje glavnega odbora, v katerem so po takem Nemci imeli veliko večino. In prišlo je res tudi do ostrih narodnostnih sporov, ko je bil po daljših pripravah zopet sklican glavni odbor k seji 15. in 16. dec. 1910 na Dunaj.¹ 1909 so priprave nekaterih delovnih odborov že tako daleč dospele, da se je začelo misliti na izdajo 1. zvezka dela »Das Volkslied in Österreich«, na kar je posebno težko čakala družba »Universal-Edition«. 28. aprila 1909 je imel »ožji vodilni odbor« sejo, v kateri se je posvetoval in sklepal o pripravi in ureditvi prvega in nadaljnjih zvezkov. Razen presidenta Wienerja bili so iz ožjega odbora navzoči Much, Pommer in Rešetar,² prof. E. Mandyczewski je bil opravičen. Povabljeni pa so še bili s posvetovalnim glasom rudniški svetnik Kronfuss, predsednik nižjeavstrijskega odbora, bibliotekar dr. A. Matosch, predsednik gornjeavstrijskega, prof. A. Hauffen iz Prage in prof. Wackernell iz Innsbrucka, ki se je pa opravičil. Obširno poročilo v dveh delih s predlogi sta podala Jos. Pommer in A. Hauffen. President Wiener je razposlal to poročilo (Grundzüge für die Herausgabe) 5. jun. 1909 predsednikom vseh odborov s pripombo, da bodo osnovna načela obvezna za vse odbore, ako bodo z njimi sporazumljeni vsi predsedniki (torej ne odbori!). V tem se je zopet videlo Pommerjevo kopito, posebno ker je glavni del svojega poročila objavil v časopisu »Das deutsche Volkslied« (1909, str. 142 sl). To je dalo glavni povod dr. E. K. Blümlu, izdajatelju »Quellen und Forschungen zur deutschen Volkskunde«, Franz Fr. Kohlu, c. in kr. kustosu, izdajatelju »Echte Tirolerlieder«, članu tirolskega odbora, in Josefu Reiterju, direktorju Mozarteja v Salzburgu, predsedniku salzburškega odbora, da so izdali svojo obširno brošuro »Die Volksliedbewegung in Deutsch-

¹ Gl. Protokoll der am 15. und 16. Dezember 1910 im Sitzungssaale der k. k. Akademie für Musik und darstellende Kunst in Wien abgehaltenen Sitzungen des Leitenden Hauptausschusses für die Publikation »Das Volkslied in Österreich. Vel. 8°, 13 str. Ponatis iz časopisa »Das deutsche Volkslied« 1911, 89 sl.

² Kdaj in zakaj je prišel v ožji odbor namesto prof. Hostinskega v Pragi, mi ni znano.

österreich«, ker niso hoteli biti soodgovorni za sklepe, ki v marsičem niso bili izvedljivi in pa »brez vsake znanstvene utemeljitve.« Zahtevali so nemško centralo z znanstvenim odborom, znanstvenimi pomočnimi delavci in s praktičnim glasbenikom. Posamezni odbori bi naj zbrano, dialektično proverjeno gradivo vsako leto pošiljali centrali, kjer bi se registriralo, po besedilu in muzikalno pregledalo. Znanstveno obdelovanje bi se izročilo strokovnjaku (str. 140). Ker so pa sami vedeli, da taka centralizacija pri Nemcih ni več mogoča, zahtevali so, naj pridejo v posameznih odborih pri izbiranju in urejanju gradiva strokovnjaki bolj do besede. Z izdajo pa se naj začne brez obzira na vedno tekoče vire, poznejše varijante naj se izdajo v znanstvenih dopolnilnih zvezkih, vsi zvezki naj dobijo po zaključku natančni register začetkov, predmetov (Stoffe), rim in melodij (141).

Zašumelo pa je tudi pri Slovanih s strokovnih in narodnostnih ozirov. V imenu češkega odbora je prof. Hostinský izdelal obširne nemške opombe.¹ Češki odbor je po svojih potrebah uredil nabiranje in njegovi sijajni rezultati so pokazali, da je bil na pravem potu. Iz tega pa sledi, da se mora tudi pri obdelovanju in izdajanju gradiva pustiti posameznim odborom neka avtonomija, kakor je bilo proglašeno l. 1906. Kar se tiče razvrstitve gradiva, se more sistematična ureditev najti šele po študiju gradiva samega. Nekatero skupino so sicer lastne vsem narodnim pesmim, ali vendar bodo tudi razlike. Pri nekih narodih bi se priporočalo narodne pesmi razdeliti na nekoliko velikih skupin, daljšo razdelitev pa izvesti v registru snovi, k temu bi mogli biti dodani spiski ne samo po predmetih pesmi, ampak tudi po navadah in običajih s prostim odkazom na številke dotičnih pesmi. Tako n. pr. na Češkem ni mogoče stvariti posebne skupine pesmi »svatovske«, ker se pri svatbah pojejo jako različne pesmi in samo nekatere so s svojimi predmeti v zvezi s svatbenimi obredi. Bilo bi torej najbolje navesti v preglednem spisku vse pesmi, ki se pri svatbah v raznih krajih pojejo in dodati kratki popis svatbenih obredov. Do samostalne skupine svatbenih pesmi prišle bi samo pesmi, ki so tesno zvezane z obredom. Kar se tiče stvarnih opomb in pojasnil o postanku in razširjenosti pesmi, bilo bi najbolje dodati je k vsaki pesmi (Hauffen je predložil, naj se opombe zberejo na koncu vsakega zvezka). Prav srečne so bile Hostin-

¹ V češki parafrazi jih je objavil J. Horák, o. c. 8—9.

skega opazke o znanstvenih prilogah in celem značaju dela. Uvod bi naj prinašal samo obširno poročilo o celem nabirateljskem delu in o načrtih izdajateljstev. Glede na ogromno gradivo pa bo težko ali celo nemogoče dodati podrobne »znanstvene rezultate.« Izdaja naj prinaša samo vire (Quellenwerk) za bodoče preiskovalce. Znanstvena vrednost dela pa bodi v kolikor mogoči popolnosti, natančnosti in kritičnosti, dalje v zanesljivosti dodanih poročil, registrov, opazk in pojasnil. Izdaje historičnih ali literarnih virov ne prinašajo nikoli njih popolne ocene in porabe. Pač pa je Hostinský zahteval, naj bo delo pregledno in izhajališče za daljše obdelovanje. Zaradi tega je predlagal, naj bo poleg navadnega kazala (registra) tekstov tudi kazalo napevov, ki bi pa res zahtevalo precej prostora. Odločno je zavrgel nemške prevode pesmi, samo uvodi, predgovori in pregledni načrti pri posameznih zvezkih bi se naj preložili v nemščino in dodali kot samostalne priloge k iztisom za tujino.

V tem smislu je poročal Hostinský o delu obeh čeških odborov l. 1909 na tretjem kongresu »Mednarodne družbe za glasbeno vedo«, ki se je vršil na Dunaju ob stoletnici Haydnove smrti, in dodal tudi fonograme pesmi. Strokovnjaki vseh narodov so bili iznenadeni od bogastva zbranega češkega gradiva, ali čudili so se tudi jasnosti in znanstveni globokosti prof. Hostinskega. Posebno je ugajala leksikalna ureditev melodij. Hostinský se je vrnil z Dunaja »kakor prerojen«, poln veselja za daljše delo, ali v počitnicah 1909 je obolel in umrl 19. jan. 1910.

Tudi naš K. Štrekelj si je vzel stvar posebe k srcu. Pritožil se je pri prof. Rešetarju kot edinemu Slovanu v ožjem odboru, ki pa je druge Slovane premalo poznal, zakaj ni spregledal takoj nevarnosti nekaterih predlogov, in dopisoval si je o skupnem nastopu Slovanov s Čehoma V. Duškom in L. Janáčkom, s Poljakom Udzielo in z Rusinom Szuchiewiczem. Tudi prof. dr. E. Mandycewskemu so se zdeli nekateri njegovi pomisleki važni. Ko so mu Nemci poslali svojo brošuro »Die Volksliedbewegung in Deutschösterreich«, je pisal pač dr. Blümmlu, ker le njega je mogel nagovoriti »Herr Doktor« (koncept z dne 23. nov. 1909), da se v sodbi o poročilu z dne 28. aprila 1909 ž njim popolnoma strinja, kar je samo manj obširno razložil v vlogi, poslani dr. Wienerju 22. julija, da pa o osebnih razmerah v ožjem odboru ni bil informiran. Pommerjevo nastopanje njemu in vsem Slovanom ni bilo nikoli simpatično »und wir haben uns gewundert, ob denn

die Deutschen Österreichs keinen besseren Mann haben, um ihn ins Vordertreffen zu schieben.«

Štrekljevi ugovori z dne 22. julija 1909 obsegajo celih 10½ str. fol., so važni za njegove nazore o takrat nameravani celi izdaji in ohranijo svojo ceno tudi za bodočo izdajo samega slovenskega gradiva. Čudil se je, zakaj k posvetovanju ni bil povabljen tudi kak češki, poljski, rusinski itd. odbornik, ko vendar bogastvo slovanskega narodnega pesništva presega nemško najmanj desetkrat. Slovanske narodne pesmi morejo se izdati le kot celina, ne po deželah. Polemizira proti raznim sklepom in njih utemeljitvi. Pri razporeditvi pesmi je treba izhajati od teksta, melodija ni merodajna. Urejevanje bodi v enih rokah, ali poseben urednik je potreben za melodije in glasbene komade, drugi za besedila. Pobijal je izraz »Volksdichtung« na naslovnem listu, ker k tej spadajo tudi pripovedke, bajke, uganke, pregovori. Naslov »Das Volkslied in Österreich« se mu ni zdel primeren, ker pomeni krajšo ali daljšo r a z p r a v o o narodni pesmi v Avstriji, predlagal je »Österreichische Volkslieder und Volksmelodien«, poleg narodnih naslovov pa še občni latinski kakor Carmina et meli populorum austriacorum ali pa Thesaurus carminum et melorum populorum austriacorum. Dalje je bil proti zahtevi, da urednik išče in podaje znanstvene rezultate, glavno je dobro urejeno gradivo, ki bo služilo znanstvenim raziskovalcem na celih sto let in še dalje. Za občinstvo pa se naj izda manjša izbira. S posebnim temperamentom je pobijal tudi zahtevo, naj se narodne pesmi prevedejo v nemščino, ker dobri umetniški prevodi niso lahki, saj se marsikaj očita najboljšim prevodom slovanskih narodnih pesmi, kakor A. Grünu, Talvj, Kapperju, Wenzigu, da ne govori o »monstrij« F. S. Kraussa. Kdo bi naj prevajal, morebiti uredniki državnega zakonika, ki za to nikakor ne bi bili poklicani? Ševeda bi se izdaja nenemških narodnih pesmi tudi jako zavlekla, ako bi se čakalo na njih prevode.

Kakor se že vidi iz nemške brošure in pismenih ugovorov, ki sta jih poslala Hostinský in Štrekelj, se je nabralo za sejo glavnega odbora 15. in 16. dec. 1910 mnogo gorečega gradiva. Navzočih je bilo razen predsednika Wienerja 13 Nemcev za razne odbore (med njimi Friedwagner za rumunski, Gartner za ladinski), dalje ravnatelj E. Hertzka za Universal-Edition, 6 Slovanov (Janáček, Nejedlý, Rešetar, Štrekelj, Wl. Szuchiewicz in S. Udziela) in 1 Italijan (Ive). Predsednik Wiener je razložil, da je

glavni odbor bil sklican po petih letih, da se da odborom dovolj časa za nabiranje, ali tudi radi tega, da ne narastejo preveč stroški (za potnine odbornikov) in da se pičila sredstva porabijo popolnoma za delo odborov. Čudil se je, da so sklepi ožjega odbora naleteli na tako ostri odpor in celo na proteste, ki so pobijali legalnost njegovega zborovanja. Nikdo ni hotel obiti glavnega odbora, posameznim odborom pa so bile »osnove« itak poslane z opombo, da bodo veljavne, ako bodo popolnoma odobrene. Seja je potekla tudi res v najlepšem redu, zbrani strokovnjaki so stvarno razpravljali o mnogih težkih, zamotanih in kočljivih vprašanjih in se zedinili na važne sklepe. K besedi je prišel tudi pokojni Hostinsky. Predsednik Wiener je omenil, da zbor ne more bivšega člana glavnega odbora bolje počastiti nego s tem, da ga še enkrat sliši, »und sich den ganz ausgezeichneten Ausführungen desselben anschliesst.« Prečitano poročilo je našlo polno priznanje. Marsikateri njegovi predlogi so bili med posvetovanjem sprejeti. Obveljal je tudi Štrekljev ugovor proti »Volksdichtung« in je bil sprejet naslov: Das Volkslied in Österreich, Volkspoesie und Volksmusik der in Österreich lebenden Völker (ne več: Stämme). Ostalo pa je pri glavnem naslovu »Das Volkslied in Österreich«, ker se rabi tudi v tem smislu in ker je bilo podjetje že obče znano pod tem imenom, posebno pa ne bi bil več na mestu latinski naslov, ki bi v širokih krogih samo škodil. Drugače pa je obveljalo še marsikaj v duhu Štrekljevih misli. Delo naj bo »Quellenwerk«, torej brez znanstvenih preiskav, znanstveni aparat k posameznim zvezkom naj se omeji največ na narodno pesem in narodno glasbo dotičnega kraja, urednikov naj bo kar najmanj in naj se povsod posebe imenujejo, gradivo naj se razvrsti po vsebini (stoffliche Gruppierung), o nemškem prevodu narodnih pesmi se sploh ni govorilo, za to pa jako mnogo o jezikovnih vprašanjih cele izdaje, ki so se rešila s kompromisi.

V imenu vseh slovanskih in obeh italijanskih odborov je izjavil že prvi dan prof. Rešetar: ako bi ostalo pri sklepu ožjega odbora, da mora tudi v izdajah nenemških narodnih pesmi glavni naslov biti nemški, oziroma da se mora dodati prevod uvoda, znanstvenega aparata itd., bi slovanski in italijanski odbori ne mogli dalje sodelovati. Z druge strani je predsednik Wiener pripomnil, da brez nemškega naslova in brez vsake nemške vsebine ni misliti, da bi se izdaja med Nemci in v tujini naročala in ku-

povala, z nemškimi prevodi pa sme računati tudi na tuje odjemalce. Ravnatelj Janáček je sprožil misel, naj se nenemške pesmi izdajo v dveh izdajah, v eni izključno v jeziku dotičnega naroda, kateremu se izroči kakor biblija narodnih pesmi, druga pa z dvojezičnim naslovom in dodatkom prevedenih uvodov, pojasnil, registrov in dodatkov. Sklepanje je bilo odloženo, da so se mogli nenemški odborniki posebe posvetovati. Na začetku seje drugega dne je prof. Rešetar izjavil v njih imenu: Vprašanje naslova in jezika izdaje ima za vse nenemške odbornike eminentni narodni značaj, od čigar ugodne rešitve je odvisno daljše sodelovanje slovanskih in italijanskih odborov. Taka rešitev je mogoča brez znatnega povečanja stroškov publikacij, ako se za nenemška ozemlja priredita dve izdaji. Ena, določena za dotični narod, bodi izključno v njegovem jeziku, druga za potrebe širokih znanstvenih krogov, naj ima glavni naslov v narodnem jeziku in v nemškem prevodu, razen tega na koncu dodatek, kateri pri naši uvod, vsa pojasnila in sploh ves znanstveni aparat v nemškem prevodu.

Predsednik Wiener je na to pripomnil: Gre za vprašanje, ki spada eminentno v kompetenco ministrstva, ki celo izdajo pripravlja. Določitev mora biti prepuščena ministrstvu. Z osebnega stališča more predloženi način proglašiti kot sprejemljiv in je prepričan, da bi stroški prišli komaj v poštev. On je torej pripravljen, da priporoči predlog ministrstvu in zagovarja njegov sprejem. Vprašal pa je zastopnika ladinskega in rumunskega odbora za njih mnenje. Dvorni svetnik prof. Gartner je odgovoril, da Ladinci nimajo svojega književnega jezika, torej za nje dveh izdaj ni treba. Prof. Friedwagner (Nemec) je izjavil, da si rumunski odbor dosedaj ni delal skrbi z jezikovnim vprašanjem. Rumuni polagajo važnost na to, da se zapadna Evropa seznanj z njihovim narodnim pesništvo, in zahtevajo samo, da teksti izidejo v rumunskem jeziku, drugače pa se naj znanstvena izdaja uredi nemški.

Prof. Rešetar se je zahvalil v imenu nenemških kolegov predsedniku za njegovo dobrohotnost in je prosil nemške člane, naj se v smislu razprav prejšnjega dne izognejo majoriziranju v tej eminentno narodni zadevi, tembolj ker je odločitev vprašanja iz glavnega odbora prenesena v ministrstvo. Naglaša pa, da Slovani ne bi mogli iti čez te meje, zaradi česar se prosi, da se v tem smislu ministrstvu poroča.

Glavni odbor si je pridržal pravico kontrole cele izdaje, ki bi jo vršil po svojem ožjem odboru. V tem pa seveda Slovani niso hoteli ostati dalje pastorki; zaradi tega je bil ožji odbor razširjen na 8 članov, da bi bili v njem paritetno zastopani 4 Nemci (Pommer, Much, Hauffen, Götz), 3 Slovani (Rešetar, Udziela in Janáček) in 1 Italijan (Ive). Popolnoma v duhu takratne avstrijske politike, ko se je n. pr. pri volilni reformi gledalo na to, da Nemci, ki niso mogli ohraniti večine, ne pridejo v občutno manjino! Seveda pa je tudi ožji odbor mogel že naprej računati z narodno občutljivostjo Slovanov, ali tudi to je bilo v duhu stare Avstrije, da se je bilo treba boriti za vsako narodnostno drobtino.

Nerešeno je ostalo vprašanje pisma. Nemci so pod Pommerjevimi vplivom bili »seveda« za »nemško« pismo, Slovani in Romani za latinico, bolje rečeno antiko. Tudi tukaj je prišlo do posredovalnega predloga, naj se izbere pismo, ki je v sredini med frakturo in antiko, ali ravnatelj Hertzka ni mogel dovolj hitro preskrbeti vseh potrebnih vzorcev, tako da ni prišlo do odločitve, ki se je prepustila ožjemu odboru. Zanimivo pa ostane mnenje »Universal-Edition«, da tiskovni stroški pri večjem formatu (Leskikon, oziroma klavirni izvlečki) niso dražji nego pri manjših formatih (velika osmerka). Kar se tiče not, je bil sprejet »Notentypendruck«, kajti »Stich« bi bil predrag. Važnost se je polagala tudi na slike, n. pr. na fotografije krajev, kjer narodna pesem živi, narodnih pevcev in godcev (gl. gori Janáčkovo navodilo). Da ne bi bilo slik preveč, je bil sprejet predlog prof. Szuchewicza: »Želi se, da se nabiranje razširi tudi na slike (fotografske posnetke) plesov, prizorov in glasbenih orodij.« Na pritožbe raznih odbornikov je bilo tudi sklenjeno, da ni sodelavci ni člani delovnih odborov nimajo pravice izdajati za odbor nabrano gradivo. V tem smislu je bila izdana od ministrstva stroga prepoved, ki jo je bilo treba uveljaviti tudi pri Slovencih. Tem manj je smelo gradivo biti pristopno postranskim osebam, že zaradi tega, da se ne raztepe.

13. in 14. junija 1913 je imel glavni odbor zopet seje na Dunaju, ker se je že resno mislilo na začetek izdajanja. Najprej in seveda najlažje so imeli Kočeverji pripravljen zvezek za 50 do 80 pol, ali sam Hauffen, najboljši poznavalec teh kranjskih Nemcev, je bil proti izdaji vsega gradiva, ker je bilo med njim mnogo znanega. 1. zvezek so pripravili tudi Rusini, ki so sploh

pridno nabirali in študirali svoje bogato narodno pesništvo. Ker sem se jaz prvič udeležil kot novi predsednik slovenskega odbora sej, sem predložil, naj se dunajska Akademija znanosti, ki je imela posebno fonogramsko komisijo s posebno konstruiranim fonografom, ki se je za svojo dobo jako hvalil, loti tudi fonografiranja narodnih pesmi pri avstrijskih narodih. Hotel sem s tem olajšati tudi delo in stroške slovenskemu odboru, ki je mnogo premišljeval o fonografiranju naših narodnih pesmi. Dva profesorja, člana Akademije, sta prevzela nalogo, da organizirata tako akcijo pri dunajski Akademiji, ali uspehov nismo videli, vsaj na Slovenskem ne; za to pa hrani fonogramski arhiv dunajske Akademije znanosti pesmi južnoamerikanskih Indijancev in pa prebivalcev zaostalih otočičev nad Anglijo! Nižjeavstrijski odbor pa je predložil, naj bi se poleg znanstvene in poljudne izdaje narodnih pesmi priredila še tretja za šoli odraslo mladino. Predlog dr. Rotterja, naj bi se poslalo vse zbrano gradivo na Dunaj v pregled, je propal; imel je smisel samo za nemško gradivo, ali videli smo že, kako so se sami Nemci branili centralizacije svojega dela. Pač pa je bil dr. Rotter poverjen z nalogo, da sestavi prospekt cele izdaje, za kateri si je izprosil gradivo vseh odborov. Ljubljanski odborniki so si vzeli ta poziv jako k srcu, izbirali in posvetovali so se jako mnogo, tako da je njih ožji odbor imel samo januarja 1914 seje 10., 16., 23. in 27. Zbral je in poslal tele vzorce naših narodnih pesmi:

A. Epične:

I. Pegam in Lambergar (št. 8898)¹ enoglasno.

II. En ovčar je ovce pasa (št. 5283), enoglasno.

III. Zelena mala dobrava (št. 1141), enoglasno.

B. Lirične:

IV. Nič ne jokaj (št. 5505), dvoglasno.

V. Moja urca bo prišla (št. 5470), troglasno.

VI. Moja kosa je križevna (št. 7605), četveroglasno.

VII. Oj, ta mlinar (št. 11160), peteroglasno.

VIII. Sunoč sm dobiu pismce (št. 11161), peteroglasno.

C. Plesna pesem:

IX. Belokranjsko »Kolo« (št. 9331), dvoglasno.

Slike so bile dodane k pesmim I., III., VI., VII. in IX.

¹ Ta in druge visoke številke pričajo takoj, koliko se je nabralo med Slovenci pesmi z melodijami.

Slovenci so se res postavili. Dr. Rotter mi je pisal s Dunaja 18. febr. 1914: »Der slovenische Arbeitsausschuss brauchte lange, aber dafür hat er auch vollständige, einwandfreie Arbeit geliefert. Wenige Arbeitsausschüsse haben mir ein so bequemes Material geschickt.«

In ponosno bi se bile glasile besede v načrtu dr. Karla Rotterja: ... »Der verstorbene Minister Hartel versammelte einen Stab von Männern der Wissenschaft und der Praxis um sich und schuf eine Organisation, wie sie so grossartig noch nie und nirgends der Volksliedarbeit zur Verfügung gestanden hat: Ein engmaschtes Netz war über das weite Reich geworfen... vom Rhein bis an den Pruth, vom Riesengebirge bis an die Schwarzen Berge.« Uspeh je presegel vsa pričakovanja, narodna umetnost še živi v dobi železnic in parnikov, operetnih kupletov in gramofonov, ne samo v odleglih visokih gorah, ampak celo pred vrati velikih mest, v sredi industrijskih okrajev, kar je celo poznavalce iznenadilo.

Iz vsega tega pa ni bilo nič. 27. junija 1914 mi je pisal dr. Rotter, da se ožji odbor ni zedinil o skupnem prospektu. Koliko so bili tega krivi prepiri med nemškimi odborniki, ljubosumnost med odbori in narodnostna vprašanja, ne vem. Da so tudi ta bila zopet po sredi, sodim po tem, da je prof. Rešetar stavil »posredovalni« predlog: 1. mednarodni prospekt naj se izda brez vzorcev in slik; 2. delovni odbori se potrudijo sami za oznanilo svojih izdaj (specijalni prospekti); vsak specijalni prospekt obsega: a) splošni prospekt (v deželnem jeziku), b) poseben del vzorcev in slik. 3. Vsak zvezek se oznani s posebnim listom. Res škoda, da ni prišlo do občnega prospekta z vzorci in slikami. Tako bi svet vsaj nekaj zvedel o velikanskem podjetju ter o bogastvu, raznovrstnosti in lepoti narodnih pesmi vseh narodov bivše Avstrije... Ali ni bilo več vodilnih in avtoritetnih mož, ni bilo več dobre volje, bližajoči se razpad Avstrije se je kazal tudi pri takem simpatičnem podjetju.

Med svetovno vojno je delo seveda mirovalo. Od odborov se je enkrat zahtevalo, naj pošljejo zbrano gradivo iz varnostnih ozirov na Dunaj, ali slovenski odbor je dobro storil, da tega naloga ni izvršil. V l. 1918 pa je bila zopet sklicana seja glavnega odbora na 7. in eventualno tudi 8. maj. Ker sem pri selitvi na Lipsko zapustil predsedniški arhiv v seminarju za slovansko filologijo v Gradcu, nisem ničesar o tem napisal v delovodni zapis-

nik in nisem si ohranil tudi nobenih beležk. Nisem tudi rad šel k taki seji, zato ker ni moglo biti posebnega in novega gradiva, ali ker sem se izgovarjal, da imam pomisleke zaradi potnih stroškov, odgovoril mi je predsednik Wiener, da to ni nobena zapreka, kajti stroške prevzame glavni odbor, zaradi tega upa, da se bom seje udeležil, »worauf ich grossen Wert legen würde«. Hotelo se je še manifestirati za Avstrijo. Dnevnega reda se malo spominjam. Šlo je glavno za izdajo nemškega vzornega zvezka (Musterband), ali Nemci sami so se hudo prepirali o »znanstveni natančnosti«, posebno zaradi zapisovanja dialektoloških posebnosti. To pa je vprašanje, ki je bilo in je še nerešljivo. Ni mogoče čakati na dobre dialektologe, ki bi tudi narodne pesmi zapisovali fonetično pravilno. Slovenci in Italijani pa so se dogovorili, da izdajo svoj vzorni zvezek (tako sem poročal v seji ljubljanskega odbora v avgustu 1918).

Dogodki so se po poslednji seji glavnega odbora hitro razvijali in tako ni izšel niti en zvezek s tolikim trudom in z velikimi stroški započete delo »Narodna pesem v Avstriji«. Vendar nabrano gradivo se ne more izgubiti in bo prišlo prej ali slej na dan. Da je med naslednjimi državami najbolj urejena češko-slovaška republika, se bo tudi tukaj pokazalo, kajti že l. 1919 si je ustanovila »Ústav (institut) pro lidovou píseň«. ¹ Ta »ústav« je dobil nalogo, da izda zbirko češkoslovaške narodne glasbe, posebno narodne pesmi češkoslovaške, po potrebi tudi drugih narodov na češkoslovaškem ozemlju. Dalje pravila ponavljajo oklice češkega odbora iz let 1906 in 1908. Ustav ima torej tudi delovne odbore pod vodstvom glavnega, na čelu katerega je prof. Jiří Polívka, in sicer: odbor češki, moravsko-šlezki in slovaški. K tem je prišel l. 1922 še nemški odbor za vse nemške oblasti na ozemlju cele republike. Ustav je zbiral pridno dalje, že l. 1920. pa je podal moravsko-šlezki odbor tudi »predloge za izdajanje pesmi«, o katerih se je mnogo pogajal s češkim, in rezultati skupnih posvetovanj so bili sprejeti. V glavnem se držijo načel Hostinskega. Pesmi se razdele v pet obsežnih skupin: I. Narodna (lidová = naša ljudska) pesem v ožjem smislu (epika, lirika, obredne pesmi, pesmi plesne; pri plesih bodi temelj za razdelitev glasbena stran). II. Pesem kramarska (epika, lirika). III. Ponarodnela pesem umetniška. IV. Narodna pesem duhovna. V. Pesmi iz

¹ J. Horák, o. c. 14—18.

14.—17. stoletja (pri končni ureditvi bi to bil prvi zvezek). Prešlo pa se je tudi že k izdajanju in v tisku so l. češki zvezek: Janáček-Váša, Milostné (ljubezenske) pisně moravské, in nemški: Jungbauer, Volkslieder aus dem Böhmerwalde. Upajmo, da ne bodo dolgo zaostali tudi Slovenci.

Delo slovenskega odbora.

Za slovenski delovni odbor (Slovenischer Arbeitsausschuss) za podjetje »Narodna pesem v Avstriji« bili so 23. oktobra 1905 imenovani tišle člani: dr. Karel Štrekelj, vseuč. profesor v Gradcu, dr. Matija Murko, vseuč. profesor v Gradcu, Matej Hubad, koncertni voditelj »Glasbene Matice« v Ljubljani, Janez Kokošar, mestni župnik v Gorici, Josef Križman, kooperator v Mošćenicah v Istri, Gabrijel Majcen, vadnični učitelj v Mariboru, Frančišek Milčinski, sodni tajnik v Ljubljani, Luka Pintar, skriptor študijske knjižnice, tam, Janez Scheinig, gimn. profesor v Celovcu, Anton Štritof, gimn. profesor v Ljubljani, dr. Josef Tomišek, gimn. profesor, takrat tudi v Ljubljani. Deželna vlada je pošiljala kot svojega delegata v odborove seje dež. nadzornika Fr. Levca. Vsi ti odborniki razen Križmana so se sešli prvič in zadnjič v takem številu 17. decembra 1905 v Ljubljani v pisarni Glasbene Matice ter se skoro 8 ur posvetovali o Štrekljevih dobro pripravljenih načrtih tiskovin in o organizaciji dela.

»Osnovna načela« (gl. gori) za publikacijo »Avstrijske narodne pesmi« (Štrekelj se je držal tega naslova, ki ga je 1910 posebe branil, od začetka) so naglašala, da bi delo »obsegalo ne samo vse dosežne, v širokih slojih preprostega ljudstva nastale, prej kdaj ali pa tudi še zdaj v njem razširjene narodne pesmi z njih melodijami vred, ampak tudi vse drugačne iz naroda izišle glasbene proizvode vseh v Avstriji živečih narodov.« Potemtakem bi se vpoštevali »poleg narodnih pesmi samih tudi vsi tisti pojavi narodnega življenja, ki se izražajo z glasom in godbo na plesih in zabavah, ob veselih in žalostnih dogodkih v življenju. V nji dobé prostora tudi popevke, ki oklicujejo ž njimi ponoči čuvaji ure ali ki jih delavci v enakomernem taktu pojo, ko zabijajo v zemljo stebre ali vlečejo ladje ali sode; pozabljene ne bodo niti melodije brez besed, niti ne ritmični vriski in klici, pa niti ne pritrkavanje na zvoní.« Delo naj bo znanstveno. Znan-

stvena kritika zahteva: največjo popolnost, kolikor moči zveste in natančne zapise in kar najožjo združbo vsega gradiva, ki gre vkupe. Na podlagi znanstvene zbirke namerja ministrstvo napraviti še drugo, manjšo in poljudno izdajo, ki bi naj oživila negovanje narodne pesmi v šoli, doma in v družbi.

K urejevanju bo moči preiti šele tedaj, ko bo gradivo za vse delo povečini zbrano in pripravljeno. Gradivo naj se zbira iz že tiskanih zbirek, časnikov, knjig in posameznih listov ali pa iz pisanih zbirek, pesmaric, listov itd. Ta vrsta zbiranja se ne sme vpoštevati prenizko ali pa celo zanemariti; zgodovinska spričevala o petju prošlih dob so največje cene za to, da moremo znanstveno presoditi, kako se je narodna pesem in glasba razvijala.

Druga vrsta je zapisovanje iz ust narodnih ali pa po proizvajanju naroda samega. To zbiranje je zategadelj večjega sedanjega pomena, ker kultura spodriva narodne pesmi in melodije, ki so izgubljene za vselej, ako se pozabijo.

Zbira se naj vse, kar je izšlo iz naroda ali izhaja iz njega. Najprej narodne pesmi vsake vsebine, najsi jih poje ena oseba ali cela družba pri kakikoli priliki. Zametavati ni uspavank, pesmi pri delu, niti drobnih melodij z razumljivim besedilom ali brez besed. Tudi narodne gledališke igre je treba v poštevek jemati. Naj se tudi opisuje vse, kar je v zvezi z narodnim petjem in narodno godbo.

Ne velja izgovor, da ne bo najti novih neznanih pesmi ali pa samo varijante znanih. Tudi narodna pesem, dasi vklenjena v pesemsko mero in melodijo, se spreminja od kraja do kraja in vsak pevec jo poje po svoje, zdaj tako, zdaj drugače. Vedno se izplača zapisovati že zabeležene pesmi, zlasti tedaj, kadar kaže varijanta lepe posebnosti v besedah ali v napevu. Saj nam šele varijante kažejo pravo prožnost narodnega duha. Važno je tudi znati, katere umetne pesmi so se narodu zlasti prikupile, kako jih je on spremenil in si jih prikrojil. Ne smejo torej biti izločene od zbiranja, ako jih narod poje brez šolanja na pamet ter jih spreminja in zapušča potomcem. Če se take pesmi pojo ali prepisujejo v narodne pesmarice nespremenjene, jih je treba samo označiti kot take, ne pa prepisati.

Prav kratki so predpisi, kako je zbirati. Ker sta v narodni pesmi besedilo in melodija spojena v živo enoto, je zapisati

o b o j e. Samo ako bi se to ali drugo ne dalo doseči, se smemo zadovoljiti le z zapisom enega samega dela. Zbirateljem je paziti, da bodo zapisovali, kar so slišali, zvesto po besedi in napevu, in brez vsakršnega dostavka. Besede naj se zapišejo natančno po narodnem govoru, brez črtanja ali zamenjavanja sirovih izrazov. Narečje naj se izrazi v pismu kolikor moči natančno in zvesto, ali Štreklju samemu je bilo jasno, da od nestrokovnjaka ni zahtevati, da bi pisal kako narečje po znanstveni fonetiki, zato se bo zadovoljiti s tem, da se enotno zaznamujejo vsaj tiste posebnosti narodnega govora, ki se tudi nešolanemu ušesu morajo zdeti nekaj nenavadnega (sledе primeri). Po dialektičnih oblikah bode se dalo tudi zasledovati, kako potujejo narodne pesmi. Napevov pesmi ni harmonizirati niti jim pristavljati spremljevanja, če se ne pojejo s spremljevanjem. Zapisati jih je natančno, kakor jih narod poje, z vsemi razlikami v ritmu, taktu, razvrstitvi tonov in harmoniji. Enoglasno, dvoglasno, triglasno ali večglasno, kakor poje narod. Isto velja, če se pesem spremlja z narodnimi inštrumenti, kakor so: dude, žvegljice, klarineti in druga pihala, gosli, citre, oprekelj, gitara, ročna in ustna harmonika itd.

Točka 5 se je glasila dobesedno: Napeve in plese je zapisati v lahkem, priprostem glasbenem načinu po srednji višini ter uporabljati kolikor moči malo predznakov; vendar je želeti, da se naznači absolutna višina tona, v kateri narod poje pesem. Pri koloraturah je natančno zaznamovati zloge, ki jih pevci vokalizirajo; včasih se narejajo iz njih značajne besedne tvorbe.

Vsakemu zapisu je pripisati natančen domovinski list, ki obsegaj ime zapisovatelja, oseb, ki so pesem pele ali kak kos godle, kraj zapisa, kake navedbe o tem, kako daleč je pesem ali godba razširjena, in pa čas zapisa. Dobro došla bodo tudi pojasnila nenavadnih in dialektičnih izrazov, opombe v razjasnilo teksta in drugi podobni pristavki.

Posamezne pesmi je zapisovati posebej na listih, ki imajo velikost ene četrti pole; če je treba, se več takih listov spoji. Zbiratelji naj zasledujejo ljudi, ki zlagajo pesmi ali pa jih narejajo sproti (improvizirajo). Pri takem iskanju očeta pa je treba previdnosti. Zbiranje se mora raztezati zlasti na tiste kraje, kjer še krepko živi narodno petje; kraje pak, kjer narodna pesem še samo životari, je prepustiti v preiskavo enemu ali več strokovnjakom. Prepise iz pisanih ali tiskanih zbirk in posameznih listov,

ki jih imejtelji ne marajo odstopiti odboru, je napraviti zvesto in navesti vire z bibliografično natančnostjo.

Z »Osnovnimi načeli« razpošiljala se je »P o p r a š e v a l n a p o l a o narodnih pesmih, narodni godbi in narodnih plesih«. Naslovljenci so se vabili, naj stopijo v krog zbirateljev, za kar bi dobili nadaljnja navodila (gl. doli), ali pa naj odgovorijo na vprašanja: pojejo li se v njihovem kraju še narodne pesmi, posebno stare, redke, ne splošno znane, še ne zapisane niti po besedah niti po napevu, so li znani moški in ženske, ki znajo peti mnogo narodnih pesmi, nahajajo se kje zlasti starejše osebe, ki znajo peti četudi le posamezne, toda stare, redke in neznane pesmi, pojejo li pevci in pevke narodne pesmi vkup dvoglasno, triglasno, četverglasno ali večglasno, bi li navedene osebe bile pripravljene komu peti svoje pesmi, da jih zapiše, kdaj, kje in pri katerih prilikah bi to bilo najprimernejše, pojo li se sami edinole ali pa jih nekateri tudi samo recitirajo (pravijo, narekajo) iz kateregakoli namena, in kdo so tisti, ki znajo take pesmi delati sproti, delajo li k takim tekstom sproti tudi melodije; poznate osebe, ki bi bile sposobne za zapisovanje melodij v notah, zlasti take, ki bi znale s pevci občevati, naj li se pošlje v okolico strokovnjak za zapisovanje, ali se nahaja v okolici kdo, ki si je že napravil zbirko narodnih pesmi po besedah in melodijah. Podobna ali manj obsežna vprašanja so se stavila o narodni godbi in o narodnih plesih. Imenujejo se naj sploh vse priložnosti, ob katerih se v dotičnem kraju mnogo poje, gode in pleše, kdaj bi se to dalo najbolje ogledati in slišati.

Odgovori bi se naj poslali kakemu članu delovnega odbora ali za prvi čas še boljše vodstvu tistega nabiralnega odseka, ki so bili tako razdeljeni: za Gorenjsko M. Hubad, Dolenjsko Fr. Milčinski, Notranjsko A. Štritof, Istro J. Križman, Goriško in Trst J. Kokošar, Koroško J. Scheinigg, južnozapadno Štajersko dr. J. Tominšek, severovzhodno Štajersko G. Majcen. Imenovali so se še M. Murko kot »protipisec« (t. j. sopodpisoval sem Štrek-ljeve vloge in poročila), L. Pintar kot blagajnik in K. Štrekelj kot voditelj delovnega odbora.

Slovenski odbor pa je izdal še posebno knjižico »N a v o d i l a in v p r a š a n j a za zbiranje in zapisovanje narodnih pesmi, narodne godbe, narodnih plesov in šeg, ki se nanašajo na

to.«¹ Tu je Štrekelj dopolnil osnovna načela in v splošnih določilih posebno naglasil, naj se zapisujeta tekst in melodija, ali samo in edinole to, kar zares slišiš. Ne popravlja in pretvarja ničesar. Pomisliti je, da se narod briga za glasbene teorije in nauke umetnih glasbenikov prav tako malo, kakor za poetična in stilistična načela estetičnega teoretika ali normalnega slovničarja. Najvažnejši pa je oddelek II. (str. 4—14) z navodili, kako je kolikor moči natančno zapisovati tekste. To je cela dialektološka razprava o slovenskih soglasnikih in samoglasnikih v narodni govorici. O zapisovanju melodij je napisal navodila M. Hubad (str. 15—20), ki je posebno naglašal večglasnost slovenskega petja in že tukaj zahteval, naj se večglasne pesmi zajamejo s fonografom. Dobro je tudi opomnil, da bi značaj narodne pesmi mogel zapisovalec spoznati najboljše tedaj, kadar bi narodni pevci in pevke, ko pojejo, še niti ne vedeli, da jih kdo posluša z namenom, da bi zapisal njih pesmi. Najbolje bi mogli zapisovati tisti glasbe večji zbiratelji, ki so prisiljeni živeti med narodom, v prvi vrsti učitelji in organisti.

V drugem poglavju (21—33) je sestavil Štrekelj 248 vprašanj o narodnem petju, narodni godbi, narodnih plesih in šegah, ki se nanašajo na to. Za podstavo je vzel »Pitanja za prikupljanje muzičkih običaja u Srba, sastavili Božidar Joksimović i Vladimir R. Gjorgjević,« ki so izšla kot priloga listu »Karadžić« (l. 1899., vel. 8°, 6+26 str.). Tu je posvečeno mnogo pozornosti pevcem, godcem in plesalcem in življenju njihove umetnosti. V tretjem poglavju so bila določila, kako na zunaj vravnati zapiske in odgovore. Pri tem je zanimiva zahteva: Naslova ni pristavljati, ker ga dobi pesem ali godba šele ob redakciji; pač pa je zanj pustiti praznega prostora. Ako ima pesem ali godba v narodu določeno posebno ime, je zabeležiti to na koncu sklepnih opomb. Pri domovinskem listu vsake pesmi naj se pristavi tudi opomba o stanu, starosti in okolnostih življenja pevca, ako se je zapisala od njega samo ena pesem (kos); če pa je od istega pevca več pesmi, je priložiti podatke o življenju na posebnem četrtm listu. Na konec more zapisovalec pristaviti še opombo o petju, jeziku, posameznih izrazih, ki niso umevni vsakemu ali pa znani samo v dotičnem narečju; pri nejasnih besedah je dolžnost izprašati pevca.

¹ Izdal po c. k. ministrstvu za bogočastje in nauk postavljeni slovenski delovni odbor za publikacijo »Avstrijske narodne pesmi«. 8°, str. 36.

kaj razume ž njimi. Popisom plesov naj se priloži, če le mogoče, črtež pomikanja v plesu; kot priloga so dobro došli tudi fotografski snimki, zlasti če se pleše v narodni noši.

Omenil sem že zgoraj, da se je Štrekelj sicer opiral na načela, sprejeta na Dunaju, ali da je samostavno izdelal tiskovine slovenskega odbora, ki so že bile davno gotove, ko mu je ministrstvo 4. VII. 1906 poslalo tiskano »Anleitung zur Sammlung und Aufzeichnung... ausgearbeitet von Dr. Josef Pommer, Professor und Reichsratsabgeordneter«. Enako sta prepozno prišla Anleitung in Fragebogen štajerskega odbora. Slovenski odbor je mirne vesti izjavil, da mu ni treba ničesar menjati. Glede muzikalnega navodila pa je M. Hubad dodal, da to sploh ni mogoče v kratkih potezah in da mora zapisovalec že biti dovolj vešč glasbe. Pobjal je tudi več Pommerjevih predpisov in nekaj čeških.

Razen teh tiskovin je izdelal Štrekelj za odbor še pravilnik (Reglement). Osnovnih načel in popraševalne pole se je natisnilo po 15.000 iztisov, Navodil in vprašanj 2500 in se razposlalo večinoma že l. 1906., deloma tekom let, tako da je danes že malo iztisov v zalogi. Ne morem pa reči, da je bil uspeh v razmerju k množici razposlanih tiskovin. Najbolje bi bilo vedeti, koliko Popraševalnih pol je bilo vrnjeno z odgovori in s kakimi, ali v arhivu Etnografskega muzeja sem jih zastonj iskal (bilo bi vredno zbrati vse, ki so se ohranile pri odbornikih). Soditi pa morem po nabiralcih, da je bilo mnogo poklicanih ali malo izvozljenih. Za prvih šest let bilo je vseh 34 in težko da je njih število doseglo 40. Mnogo resnice je na tem, kar je pisal 21. II. 1908 dr. Tominšek Štreklju: »... največ smo dosegli osebnim putem, po znancih«. Ko sem vodil jaz odbor, sem se tudi prepričal, da je treba zapisovalce iskati s poizvedovanjem in jih pošiljati tudi v druge kraje nabirat. Posebno zanimivo pa je, kar je Tominšek pisal Štreklju o njegovih Navodilih: »Tu naj mimogrede omenim, da je Vaše brošure sila škoda, ker pride večinoma nerazsodnim ljudem v roke. Jaz sem že mislil na to, da bi se izročila knjigotrštvu, ko bi bilo to dovoljeno. Nekateri filologi so se oglašali za njo in sub titulo, da bodo našo stvar podpirali, sem jim seveda ustregel.« In tako je Štrekljeva razprava o slovenskih glasovih res dobro služila filologom, ali navadnim nabiralcem je bila premalo dostopna, saj je sam odbornik in odlični nabiralec G. Majcen pisal Štreklju (22. VI. 1907): »z mojim zapisovanjem pač zopet ne boste tako zadovoljni. Pri najboljši volji ne morem

drugače. V Vašo fonetiko bi bilo treba se uglobiti, (jo) preštudirati.«

Osnovna načela in popraševalne pole so seveda bile potrebne in prinašale tudi mnogo koristi, ali vseh naukov si nabiralci nikakor niso jemali k srcu. Koliko se je poučavalo, naj se pesmi zapišejo kakor se res pojejo, torej tudi večglasno! Po sedemletnem nabiranju pa je sam M. Hubad izjavil (v seji 27. XII. 1913): »Imamo večinoma enoglasne zapisane, pojo pa se večglasno. Preiskati bi morali nadalje ves nabrani material, kako se poje.« K temu prepričanju so ljubljanski odborniki tudi šele prišli, ko so imeli več pesmi fonografiranih pred seboj.

Pri nas se tudi ni nabralo mnogo ritmičnih klicev, vriskov in sploh narodne godbe. Nabiralci kakor narod sam so se oklenili narodnih pesmi, ki se še poje. Nekateri učitelji kakor Jos. Vidic, nadučitelj v Št. Pavlu v Savinjski dolini, in Janko Žirovnik so poslali sicer svoje zbirke starejših pesmi odboru na porabo, ali v celem se nabiralci niso mnogo brigali posebno za starejše zbirke; take iz 18. stoletja, ki so služile učiteljem in organistom, je zasledoval le glavni odborov nabiralec Franc Kramar. To ni bila nesreča, nasprotno, pisane zbirke se bodo še vedno našle, samo v ustih živeča pesem pa izumira za vselej. Zanimivo bo enkrat zvedeti, koliko so naši nabiralci zapisali o življenju narodne pesmi. Tako se jim je svetovalo, naj zasledujejo očete narodnih pesmi. Lep primer je izsledil G. Majcen pri Sv. Martinu pod Mariborom. Anton Županec, želar in godec, in njegova žena Uršula sta morala biti na vsaki gostiji in veselici; mnogo njihovih pesmi je od njega samega, mnogo jih je skupno zložil s svojo ženo, ko je zahtevala potreba; napevi so večinoma od žene. Pri imenitnih pevkah se je večinoma pokazalo, da so pele ali bile pele v cerkvi, ali tudi na gostijah in drugih veselicah. Z eno besedo, pokazalo se je tudi pri nas, da narodna pesem ni mistična cvetka, ki nekako tajnostno nastane v celem narodu, in da jo tudi pojejo večinoma nadarjeni poedinci in ne »ves narod«. Naglašalo se je tudi v navodilih, da se ista pesem poje različno v raznih krajih in da jo celo vsak pevec poje po svoje, ali odborniki sami so se čudili, ko sem jim razlagal iz svojih izkušenj pri študiju narodne epike v Bosni in Hercegovini, da isti pevec poje isto pesem po nekoliko minutah drugače. Ne vem, je li zapisan kak takšen slučaj pri nas. Vredno bi bilo zapisati posebno nekaj pripovednih pesmi po letih iz ust

istih ženic, ako so še žive, ali pa take poskuse napraviti z mlajšimi.

Dovolj primerov, da najboljša navodila in vprašanja ne delajo čudežev, vendar prinesla so tudi marsikaj. Glavna reč je seveda uspeh nabiranja, ki je bil res velikanski. Kako in kaj se je doseglo, naj pripovedujejo daljše vrstice. Glavno delo so opravljali ljubljanski odborniki, ki so se shajali k sejam v Glasbeni Matici.¹ Iz finančnih razlogov so se že od konca l. 1906 sklicevali k sejam samo ljubljanski odborniki, drugim pa se je javljal dnevni red, da so lahko poslali svoje predloge. To je bil naš ožji odbor. M. Hubad je predsedoval, dr. J. Tomišek je bil tajnik (do začetka l. 1913.), A. Štritof arhivar, L. Pintar blagajnik, Milčinski ni imel posebnega posla, ali je rad pregledoval in ocenjeval došlo gradivo. F. Levec je mogel kot vladni delegat in odlični literarni historik odboru marsikaj svetovati. L. 1909. se je že pokazalo, da je treba imeti pregled vsega gradiva in zbrano in razmetano snov pričeti urejevati. Za ta posel je pridobil M. Hubad Ivana Frankèta, znanega slikarja in ribarja, ki je stopil kot profesor risanja l. 1908. v pokoj. Delal je več mesecev in uredil do odborove seje 6. VIII. 1909 2676 pesmi, pripisavši številko (z rdečo tinto) in nabiratelja, ter razvrstivši jih po melodijah. Kot vesel pojav se je pokazalo, da je izmed navedenih pesmi le 531 varijant, ali tudi te so med seboj zelo različne. Ta posel se je mogel res smatrati kot pripravo za redakcijo in I. Franke, ki je bil 17. IV. 1914 imenovan za odbornika, ga je vestno in z dobrim razumevanjem nadaljeval še v dobi svetovne vojne. Za vsako odbrano pesem je dobival 20 vinarjev nagrade.

Sploh so vsi ljubljanski odborniki vršili svoje veliko delo do svetovne vojne. Prerano jih je pa zapustil njih organizator in voditelj K. Štrekelj po dolgi in mučni bolezni 7. julija 1912.² Predsednik glavnega odbora dr. Wiener izrazil je 16. VII. 1912 slovenskemu odboru iskreno sočutje in dodal: »... auch der leitende Hauptausschuss verliert in dem Dahingegangenen einen geschätzten Mitarbeiter, welcher sich um die Förderung des grossen patriotischen Werkes vielfache Verdienste erworben hat.«

¹ Škoda, da v Glasbeni Matici ni bilo prostora za arhiv. Samo tiskovine so se tam hranile, za gradivo pa je ponudil M. Hubad omaro v svojem stanovanju, drugi odborniki pa so tudi svoje spise hranili pri sebi.

² Gl. moj nekrolog, Veda II, (1912), 529—542.

Kakor za svoje »Slovenske narodne pesmi« delal je tudi za naš odbor še na smrtni postelji in s tresočo roko je zapisal v svoj delovodni zapisnik poslednje beležke. 17. januarja 1913 sem bil jaz imenovan od ministrstva za »Obmanna« odbora. Opazil sem kmalu, da ni bilo dobro, da Štrekelj od ustanovne seje ni prišel več med odbornike, in da je njegova dolga bolezen (v posteljo je legel v sredini julija 1911, bolehal pa že prej) zakrivila neko dezorganizacijo v odboru. V seji 11. aprila 1913 smo torej sklenili, da tako važen član odbora kakor je tajnik ne more stano-ovati daleč od Ljubljane, od koder mora dobivati poročila, ki jih pošilja zopet v Gradec. Mesto zaslužnega tajnika dr. J. Tominaška, ki se je bil preselil v Maribor, je prevzel A. Štritof. Odborniki, ki niso ničesar vedeli, kaj se pripravlja in sklepa o urejevanju in izdajanju njihove zbirke, so sami zahtevali, naj njih predsednik pride vsaj enkrat na leto med nje. Da ne bi bilo stroškov, porabil sem za to počitnice ali pa kako drugo priliko, ki me je zanesla v Ljubljano. Na Dunaju pa sem zahteval, naj se vsi odloki pošiljajo tudi ljubljanskemu odboru v prepisu. V soglasju z odborom sem predložil ministrstvu, naj imenuje na mesto prof. Štreklja v odbor kot jezikoslovca prof. dr. A. Breznika na gimnaziji v Št. Vidu, razen tega pa še prof. Ivana Franketa, ki je bil kot urejevalec zbranega gradiva odboru prav potreben. Takrat in pozneje sem odbornike posebe opominjal, naj oni in nabiratelji zasledujejo, kako narodna pesem živi, kdo so pevci, od koga so se učili, kako sami svoje pesmi menjajo, kar bi se naj vsaj v nekaterih slučajih konstatiralo. Opisujejo se naj plesi, šege in navade, pri katerih se pesmi pojejo. Sploh naj skupaj hodita muzik in etnograf. Zaradi tega sem priporočal odboru, naj zasleduje in si preskrbi etnografske časopise, posebno slovanske.

Dasi je ljubljanski odbor začel svoje delo šele v prvih mesecih l. 1906., je vendar imel na koncu prvega leta že 1045 narodnih pesmi z napevi. Odborniki niso samo organizirali, ampak šli najprej sami na delo. M. Hubad in Milčinski sta šla v petek po Velikem tednu romat na Zaplaz, kamor prihaja na tisoče romarjev in ondi med petjem narodnih pesmi »Vrtec« igrajo. M. Hubad je iztaknil izborna pevko Alojzijo Novak in zapisal od nje 312 pesmi. Znala pa je v mladih letih še kakih 100, katerih se ni mogla več domisliti. Z odborovo podporo je šla 1907 na Dolensko, da si osveži spomin pri sestrah, s katerimi je več let

skupaj pela »v cerkvi, na gostijah, novih mašah, žegnanjih, božjih potih itd.«. Hitro se je pokazalo, kako živi narodna pesem v resnici. Na Štajerskem je posebno marljivo nabiral mariborski odbornik G. Majcen in našel več prav dobrih nabiralcev, posebno v Ljutomeru (učitelj Fran Zacherl, župnik Peter Skuhala i. dr.) in okolici, dr. Tominšek pa je n. pr. iztaknil St. Lešnika, trgovca, malega posestnika, organista in godca v Keblju pri Oplotnici (na Pohorju), in Fr. Zemljiča, organista pri Sv. Tomažu pri Ormožu. Nabiralci so se javljali iz raznih strani v lepem številu, posebno učitelji, organisti in dijaki, ali prišel je med nje tudi upokojeni župnik Skuhala v Ljutomeru, davčni oficijal Iv. Ditrih v Litiji in ev. geometer J. Verbič v Trebnem. Odbor pa si ni delal iluzij in že v seji 19. XII. 1906 se je govorilo o tem, da bo nabiranje trajalo najmanj 5—6, morebiti celo 10—15 let.

Kar se tiče nagrad, držal se je odbor tehle načel: 1. odbor odloča od časa do časa, koliko je vsakemu nabiralcu prisoditi nagrade za faktično in uspešno delo; 2. merodajni so faktično doseženi uspehi, število pesmi, obsežnost, kritična pravilnost zapiskov v melodiji in besedah, dosežena popolnost v napevu in besedah, narodnokulturna vrednost itd.; 3. upoštevati faktične stroške; 4. upoštevati ev. tudi čas, katerega je nabiralec porabil. Navadno so dobivali nabiralci za dobro pesem na četrti pole eno krono. Seveda to ni bilo mnogo, posebno za tiste nabiralce, ki so potovali ali pa svoje pevce vsaj nekoliko plačevali. Z globokim sočutjem sem čital pismo nekega organista iz ormoških goric, ki toži, da za navadno nagrado ne more dalje nabirati po svoji želji, ker ima prevelike stroške: »moram sam s fanti popivati in še jih napajati.« Tako pa se fantovske pesmi najbolje nabirajo, posebno v času dela. Za to tudi najlaže nabirajo domači izobraženci, ki si pevce in pevke poiščejo v čas, ko jim samim petje dela veselje, posebno po zimi in pri raznih veselih prilikah.

Nabiranje je posebno oživelo, ko je v Koledarju družbe sv. Mohorja za l. 1908 natisnil A. Štritof članek »Nabirajte narodne pesmi!« Ta člančič na 3½ straneh je vzbudil posebno tiste Slovence, ki o nabiranju niso ničesar vedeli. N. pr. je ta klic tako navdušil Franca Kramarja na Igu pri Ljubljani, da je tudi on začel z drugimi nabiralci vred nabirati slovenske narodne pesmi z napevi in jih pošiljati g. Milčinskemu, voditelju nabiralnega od-

seka za Dolenjsko.¹ Ta je spoznal njegovo sposobnost in tako je odbor dobil nabiralca, ki je v l. 1908—1914 nabral največ narodnih pesmi po Kranjskem in Štajerskem. Odbor je prišel že l. 1908 v velike zadrege, ker ni imel dovolj denarja za toliko nabiralcev in je moral mnogo ostajati dolžan na leta. Moram pa tudi priznati, da je odbor preveč pričakoval samo od države in vsled tega dobil dober pouk od samega ministrstva.

Prof. Scheinigg je 23. dec. 1907 tožil odboru, da še nima nobenih melodij. »Učitelji so v pretežni večini nasprotniki in sicer najhujše vrste vsemu, kar diši po slovenščini; kar pa je še takih ki imajo srce na pravem mestu, ti so tako vstrahovani, da se ne upajo na dan, ker terorizem vladajoče stranke je strašen. Da bi se temu nedostatku odpomoglo, predlagam, naj se obrne sl. odbor na ministrstvo za uk in bogočastje s prošnjo, naj ono blagovoli ukazati c. kr. deželnemu šolskemu svetu v Celovcu, da ta pozove učitelje posebno na utrakvističnih šolah (slovenskih), naj se po primejo zapisovanja napevov in zraven tega tudi besedil narodnih pesmi.« V svojem poročilu na ministrstvo za l. 1908 je Štrekelj prednesel tudi to prošnjo, ki jo je jako previdno in po raznih popravkih stiliziral. Ministrstvo je 26. marca 1908 odgovorilo tako-le: Was den von Euer Hochwolgeboren gestellten Antrag betrifft, durch Vermittlung des k. k. Landesschulrates für Kärnten die Unterstützung der Lehrer dieses Kronlandes für die Sameltätigkeit des slovenischen Arbeitsausschusses zu gewinnen, so vermag das Ministerium demselben nicht stattzugeben, da gegen eine solche Massnahme Bedenken politischer Natur sprechen, abgesehen davon, dass, wie die diesfalls bereits seiner Zeit bei Konstituierung der Arbeitsausschüsse gemachten Erfahrungen lehren, ein solcher Schritt voraussichtlich auf den Wiederstand der Lehrerschaft stossen würde.

Nach h. o. Ansicht wäre die in Kärnten erforderliche Sameltätigkeit am besten durch den Arbeitsausschuss selbst zu vollführen.

Für den M. f. K. u. U. Čwikliński.

To je dokument, ki slika koroške razmere. Ministrstvo se zaradi političnih pomislekov ni upalo koroškim učiteljem priporočiti svoje lastno »patriotično delo!«. Pokazalo pa je odboru pravi pot, katerega je žalibog premalo izrabil. V l. 1909 je dobil

¹ Cerkveni Glasbenik XLV, letnik 1922, str. 77.

Oskar Dev za potovanje na Koroško 60 K in predujma za Ziljsko dolino tudi 60 K. Več odbor res ni mogel storiti, ker je ministrsko zalogo (za l. 1909 2000 K) potreboval za vse strani, ali nikomur ni prišlo na misel, za tako važno narodno delo iskati pomoči pri denarnih zavodih, kulturnih in obrambnih društvih in rodoljubih, ki bi vsi skupaj vendar lahko darovali nekaj stotakov, da bi se poslalo več nabiralcev. In prof. Scheinig bi seveda tudi bolje storil, da ni samo tožil, ampak da je pridobil osebno nekoliko tistih učiteljev, ki so imeli »srce na pravem mestu«, saj je odbor že l. 1911 pridobil Zdravka Švikaršiča, učitelja na Jezerškem, kateri se je posebno hvalil zaradi zvestega zapisovanja. Eden ali več takih učiteljev ali pa nabiralcev iz drugih dežel bi lahko prepotovalo za nekaj let celo slovensko Koroško in s pomočjo duhovnikov pobralo vsaj večino slovenskih pesmi. Da bi našla takšna akcija razumevanje med ljudstvom samim, dokazuje obširno pismo, ki ga je kmečki fant Lovro Kuhar v Kotljah pri Sp. Dravogradu pisal odboru. Prosil je nujno, naj hitro kdo zabeleži tam melodije, »kajti le redki stari ljudje še jih znajo in v nekaj letih bodo izginile s slovenščino vred.« Za pozabljene Hazloze je zahteval nabiralca kaplan F. Rabuza pri Sv. Barbari, kjer se je ohranilo še mnogo pesmi in napevov.

Kako se je razvijalo nabiranje, naj pokažejo podatki iz poročila za l. 1908. Pesmi z melodijami so nabrali do konca tega leta na št a j e r s k e m : Vrabl¹ 530, Vadnal 21, Karbaš 33, Krivec 23, Primožič 14, Hebar 66, Vidic 114, Potočnik 16, Korbar 61, Deronovšek 50, Majcen 218, Zacherl 170, Skuhala 54, vsega 1370.

Na K r a n j s k e m : Ditrih 90, Kramar 160, Plevnik 80, Štriftof Niko 53, Punčah 13, Bogataj 50, Habaj 40, vsega 486.

Na N a K o r o š k e m : Dev 100, Jekl 23, vsega 123.

Na G o r i š k e m : Filipič 32.

Skupaj je bilo torej na koncu tretjega leta 2011 pesmi, neplačanih 571. Kakor pri marsikaterem važnejšem narodnem delu (n. pr. čitalnice, Slovenska Matica, Slov. Narod, posojilnice) prednjačila je torej tudi pri nabiranju narodnih pesmi na začetku Štajerska, ali že na koncu l. 1912² je bilo iz K r a n j s k e 6403

¹ Ker nimam zapisnika, letnih poročil in računске knjige pri sebi, ne morem pri vsakem nabiralcu določiti stanu, izpuščam ga torej pri vseh.

² Dr. J. Tomišek je napravil pregled vseh nabiralcev od l. 1906—1912, ali v počitnicah 1928 ga nisem našel v arhivu Etnografskega muzeja, mora še biti bitri pri kakem odborniku ali v njegovi zapuščini.

pesmi, iz Štajerske 3862, iz Koroške 384, iz Goriške 200. Da je Kranjska tako močno preskočila Štajersko, se ima v prvi vrsti zahvaliti glavnemu odborovemu nabiralcu, o katerem je treba spregovoriti več besed.

in pil (glej št. 1937)

Franc Kramar se je narodil 27. septembra 1890 v Mateni pri Igu, okraj Ljubljana. Oče Anton Kramar, mizar in posestnik, je imel klavir in rad pel. Narodne pesmi je torej sin slišal od otroških let. Pri svojem očetu se je začel učiti glasbe že z dvanajstim letom. Ker je bila mati hči organista Matija Kržičiča, je podedoval glasbeni talent po očetu in materi. V 16. letu je že opravljal službo organista v domači fari, s 17. letom pa je začel sam komponirati. Takega fanta je mogel navdušiti Koledar družbe sv. Mohorja (gl. zg.) za nabiranje narodnih pesmi, katere je začel z 18. letom. Začel jih je zapisovati po vseh izžanskih vaseh. Na Igu je zapisal tudi napev in besede stare pripovedne pesmi »Mlada Breda«, katere ni nikjer drugod slišal. Pela mu jo je stara ženica, ki je že v grobu. V izžanski in sosedni šmarski župniji je zapisal tudi več pesmi znanega narodnega pesnika Matija Kračmana ali »šmarskega šolmaštra«, tam rojenega, ki je v narodnem duhu zložil veliko cerkvenih in posvetnih pesmi. Izsledil pa je v Šmarju tudi deset starih pesmaric, izmed katerih sta dve bili pisani l. 1771,¹ tretja in četrta 1775, peta 1778, šesta 1787, poslednja 1826. Ker je že več Kračmanovih pesmi zapisal na raznih krajih kot narodne, bil je le dosleden, ako je izbral tudi pesmi iz starih pesmaric. L. 1909 je zapisoval pesmi po ljubljanskih vojašnicah, hodil je peš ali pa se je vozil s kolesom na Dolenjsko in Gorenjsko, spal je na senu, znal z ljudmi po gostilnah in drugod občevati in iztakniti stare dobre pevke, ki so znale največ pesmi. Tako je v Ihanski župniji zapisal »Lepo Vido«, v Št. Helenski župniji v vasici Vinje pa l. 1910 iz ust Katarine Zupančič, po domače Živčkove, 106 pesmi, največ starih pripovednih: Pegam in Lambertgar, Godec pred peklom itd., ali tudi več pripovednih, ki jih ni v Štrekljevi zbirki n. pr. Jezus in kovač, Majar in grof, O Tinski gori, študent, Grešnik pri sodbi, Križanski Jožek, Marta in Magdalena itd. Posebno zanimiva pa je bila pesem o nekem rokovnjaču Matjončku. Pevka Katra je bila

¹ Na naslovnem listu prve je povedano, da so »pejsmi... na svetlobo dane od Filipa Jakopa Repeža«. Iz katere ali katerih knjig Repeževih so izpisane, bi se moralo dognati.

rojena v Kamenici (blizu Vinj) 1860, njen oče je bil črevljar, mati pa navadna poljska delavka. Naučila se je pesmi od obeh, največ od matere, ki je bila cerkvena pevka. Njena mati pa se je naučila pesmi od svoje matere. To je res znak, da so pesmi stare, ali pokazuje tudi, kako so prehajale iz ust do ust najbližjih sorodnikov. Kramar se je čudil, »kako more taka preprosta ženska, kot je bila ta Katra, toliko in tako dolge pesmi tako gladko na pamet znati, in to še celo — analfabetka.«¹ K temu je treba kratko pripomniti: Katra je zato še pela stare pripovedne pesmi, ker je bila analfabetka, drugače bi že čitala Večernice družbe sv. Mohorja ali podobne spise ali pa liste. Dolgih pesmi pa tudi ni znala »tak gladko na pamet« kakor če se mi naučimo kako pesem deklamirati. Ona je pomnila dobro osebe in dejanja, drugače pa je pesmi vsaj do neke mere iznova stvarjala z znanim gradivom narodnega pesništva. Vsak dober narodni pevec pripovednih pesmi je več ali manje improvizator. Da je g. Kramar samo eno pesem od tiste pevke slišal večkrat, bi se bil čudil, kako jo menja. Ali kdo, ki zapisuje pesmi v naglici, bi prišel na tako misel, da bi si dal eno pesem večkrat peti? Saj je Kramar od tiste ženice zapisal samo 106 pesmi, ona pa jih je znala okoli 200, ali pustil je na strani vse, ki jih je že drugod slišal! In tako kakor g. Kramar, so mislili do najnovejših časov največji učenjaki, da narodna pesem živi nespremenjena med ljudstvom. Moja vera v ta nauk je bila sicer že davno otresena, ali vendar sem strmel, ko sem l. 1909, 1912 in 1913 po Bosni in Hercegovini študiral narodno epiko srbsko-hrvaško ter posebno pri fonografiranju v poslednjih dveh letih imel priliko opazovati, kako so pevci menjali svoje pesmi po nekoliko minutah, kajti najprej sem si zapisal začetek take pesmi po diktatu, potem se je pevec vadil pred fonografom in šele potem je pel za fonografiranje. N. pr. je isti pevec povedal v 8 verzih isto kar malo poprej v 15. In našel se je celo pevec, ki je že prvi verz trikrat vselej drugače pel.

Za to pa ostane g. Kramarju večna zasluga, da bomo mi in potomci vedeli, kako so se pele stare pripovedne pesmi Mlada Breda, Lepa Vida, Pegam in Lambergar in dr. v dobi svojega izumiranja, ko so še živele le v ustih starih ženic. Seveda ostane vprašanje, kako so se pele v prejšnjih stoletjih in v ustih možakarjev, katerim so posebno pesmi o turških bojih bolj pristojale. Vendar bodimo zadovoljni, da so nam stare ženice in

¹ Cerkevni Glasbenik XLIX. (1926), 14.

g. Kramar rešili vsaj nekaj naše tradicije. Ljubljanski odbor je to tudi dobro čutil in poslal h Katri Zupančič fotografa, ki jo je fotografiral v narodni noši in kako sedi na zidku pri peči. Tudi ta ženica je po Kramarjevem poročilu iz l. 1926 že umrla »pred nekaj leti.« Njen Pegam in Lambergar je celo na odbor napravil tako močen vtis, da je v seji 5. marca 1914 sklenil poslati oklic v liste, naj mu javijo, ali kdo še pozna stare epične pesmi kakor Mlada Breda in Pegam Lambergar. Ne vem, je li bil ta sklep izvršen, uspeha ni imel.

Fr. Kramar se je seznanil v Ljubljani tudi z delavci iz Ptujске okolice (iz Kicarja in Hajdine) in tako ga je mikalo, da je v l. 1910 in 1913 prepotoval na Štajerskem Slovenske Gorice in se posebno zadržal v Kicarju pri Ptujju. V vasi Zatoliče v Slovenskih Goricah je našel šiviljo Marijo Tement, bivšo cerkveno pevko pri sv. Janžu na Dravskem polju, rojeno l. 1859. Ta štajerka se je »ravno tako postavila kakor Katarina Zupančič« in zapela mu je »vsaj 120 pesmi,« cerkvenih in necerkvenih, po takem največ po celem Slovenskem, kar pa velja seveda samo za Fr. Kramarja, kajti M. Hubad je zapisal od že imenovane A. Novakove vsega 330 pesmi. Izmed pesmi, ki so mu pele Marija Tement, Neža Majcen in Marija Zelenko, zde se mu najlepše »slova«, v katerih jemljejo »slovô« ljudje, ki so se ponesrečili ali umrli tudi naravne smrti. Ta štajerska »slova« imajo »jako lepe in mile napeve, najlepše izmed vseh, kar jih je.« Zapisal jih je 80, vseh pesmi na Štajerskem pa 435.

Iz poročila o dajših Kramarjevih potovanjih po Kranjskem še omenim, da je v Srednjem Bohinju, ko je bil tretjič tam, zapisal od 79 letne Fičkovke »Deklica vojak« in pesmi o francoskih časih. Zasedoval je dalje tudi stare pesmarice, n. pr. pri organistu Drakslarju na Primskovem, ki jo je podedoval po svojem očetu Matevžu, na Notranjskem pa je v Podlipju pri organistu Antonu Železniku našel obširno cerkveno pesmarico, katero je spisal nekdanji podlipski župnik Peter Hicinger, znani pisatelj. Posebno srečo je imel pri nabiranju starih pesmi še l. 1914 na visoki Šenturški gori v okolici Kamnika. Tu je našel po umrlem organistu Janezu Podgoršku, ki je sam pesmi zlagal, napeve in besede »po starem kopitu«, toliko stare »šare«, da si je iz nje prepisal 115 pesmi z napevi.

Tako je Fr. Kramar do svetovne vojne, v kateri je bil vojak in jetnik do 1919,¹ nabral iz ust ljudskih pevcev in pevk ter iz starih pesmaric »cerkvenih in drugih pobožnih pesmi« 2416, posvetnih 2324, skupaj 4740,² torej dobro tretjino vseh pesmi, ki jih je nabral slovenski delovni odbor (gl. niže). Dasi odbor še ni imel vseh teh pesmi, je vendar ogromno število mu izročenih pesmi vzbujalo pozornost in do ušes odbornikov so prihajali kritični glasovi o Kramarjevem nabiranju.³ Zaradi tega je izjavil M. Hubad v seji 17. julija 1913: »Očitek, kakor da bi Kramar sam delal pesmi, je popolnoma neopravičen. Franke in Milčinski sta pregledala vse, kar je poslal, in dobila vtis, da so vse pesmi pristne.« Nadaljnji argument, da bi bil Kramar, preprost kmetski sin, ki je dovršil orglarsko šolo (niti ne! Gl. op. 1), fenomen, ako bi pesmi sam delal, sicer ne drži po izkušnjah, ki jih imamo s ponarejevalci narodnih pesmi od V. Hanke počenši, ali vse druge okolnosti so jasno potrjevale odborovo zaupanje. Vedelo se je natančno, kako je Kramar prepotoval v kratkem času malo ne vse kraje, kako je znal najti pevce in z njimi občevati, kako je povsod poslušal in izvrstno zapisoval, seveda pri vsaki pesmi tudi navel nje pevca in kraj. Odbor je torej polagal na njegovo nabiranje največjo važnost in ga še posebe pohvalil, da ima »tudi pregled o vsem dosedaj nabranem materialu. Zato je pri njem prav malo ponavljanj in varijant.«

Nekaj drugega bi bilo vprašanje, je li Fr. Kramar izpisal iz starih pesmaric prave narodne pesmi, posebno nabožne. Treba

¹ Šele po svetovni vojni je obiskoval orglarsko šolo tri mesece, toda zaradi revščine, pomanjkanja stanovanja in ker je imel doma samega starega očeta, je moral šolo zapustiti, ali kmalu potem je z dobrim spričevalom nastopil službo organista, najprej v okolici svojega doma, danes je v Poljanah nad Škofjo Loko.

² Gl. Cerkveni Glasbenik XLIX I. (1926), str. 158. Skupna številka 4470 je tam tiskarska pomota.

³ Premalo je odbor upošteval, kar je Fr. Kramar pisal sam 23. sept. 1911 K Štreklju, ko je bil potrjen na 3 leta v vojake in je šlo za to, da se ga osvobodi, »ker bi jaz silno rad nekaj pesmi in napevov popravil, katere imajo res veliko pomot, za to je meni silno hudo, ker jih zdaj še mogoče mogel ne bom, ako bi moral biti tam 3 leta«. Kramarju ni bilo treba nastopiti službe, ali ne vem, je li izpolnil svoj namen. Na vsak način bi bilo treba te »pomote« znati in jih res popraviti, ako so grešile proti načelu, da se morajo pesmi zapisovati tako, kakor se res pojejo v narodu.

naglasiti, da je on sam take pesmi izbiral, ali po kakem načelu?¹ Bržkone le po čutu, kakor je to delal tudi K. Štrekelj, ki mi je večkrat pravil, da je za spoznavanje pravih narodnih pesmi treba imeti posebno fin čut. In vendar se je tudi on mnogokrat zmotil, in motil bi se vsakdo, ki bi hodil po njegovih potih. Nejasen in menljiv je sam pojem narodne pesmi. Romantiki, med katerimi sta tudi naša velika filologa Kopitar in Miklošič, so mislili, da si je vsak narod stvaril »iz svojega narodnega duha« kakor jezik, pravo, običaje tudi svoje narodne pesmi. Danes vemo, da ne poje ves narod (»das singende Volk«), ampak da so povsod med narodom bili poedinci umetniki; ti pa so pesmi stvarjali res v duhu svoje dobe in kulturnega nivoja vsakega naroda, ki si je njihove pesmi osvojil in jih prenašal iz ust do ust. Duh svojega časa in vseh sorodnih prilik pa se javlja tudi v umetniški poeziji vseh narodov. Dalje se je mislilo, da je priprosti narod ali »ljudstvo« (mi si lahko pomagamo s temi različnimi izrazi kakor Čehi, ki razlikujejo n á r o d in l i d, Poljaki n a r o d in l u d), ki danes poje narodne pesmi, tudi njih oče. Miklošič n. pr. je v svojem članku »Die serbische Volksepik« (1864) odločno odklanjal vsako misel, da bi bile mogle srbske narodne pesmi nastati v kakih drugih krogih (takrat se je že dokazovalo, da so švedske narodne pesmi izpeli vitezi 16. stoletja) nego v onih, ki jih danes imenujemo »das Volk«. Mi pa danes vemo, da so najboljše srbske »ju-načke« narodne pesmi nastale v fevdalnih krogih, katere opevajo. In pri nas? Gotovo so naši kmečki fantje in dekleta izražali svoja ljubezenska čuvstva v pesmicah, možje in ženice so opevali svojo žalost in veselje, turške ali druge boje so opevali najprej ako ne »gospodje« vsaj njih »hlapci«, druge pripovedne in lirične pesmi pa so stvarjali duhovniki, študentje, posebno dijaki črne šole,² učitelji organisti. Organisti, ki so v starejših časih bili obenem učitelji, so si za svoje potrebe zapisovali in prepisovali

¹ Tako je n. pr. nadučitelj Jos. Vidic v Št. Pavlu v Savinjski dolini posodil odboru svojo »vzorno zbirko cerkvenih pesmi (500), iz njih je izbral odbornik Fr. Milčinski okoli 50 starejših nabožnih narodnih pesmi, zanimive so zlasti božične«. (Zapisnik odborove seje 14. XII. 1906). Podobno je pregledal Milčinski »cel zaboj starih pesmi«, ki jih je poslal Fran Drakslar, posestnik in organist na Primskovem, v pregled, in je »o d b r a l dosedaj 95 pesmi«.

² Narodne pesmi popolnoma kmečkih Hrvatov na bivšem zapadnem Ogrskem, danes večinoma v Avstriji, je izdal Fr. Kurelac pod domačim imenom »Jačke«, t. j. (di)jačke, (d)jačke, kar je dobro opazil Br. Vodnik.

svoje in druge pesmi v pesmaricah, katere bo treba po primeru Fr. Kramarja zbrati in hraniti kot priče naše starejše kulture.

Nastane pa nadaljno vprašanje, so se li vse pesmi iz takih pesmaric res med narodom ali ljudstvom pele, kar je glavni znak narodne pesmi. Pri mnogih bo to lahko dokazati, ako so bile prej ali slej zapisane iz narodovih ust in še celo v raznih krajih (kar zopet dokazuje, kako važni so vsi zapisi in tudi mnogoštevilne varijante). Kaj pa naj rečemo o pesmih, ki so ohranjene samo v starih pesmaricah? V celem smemo trditi, da so jih šolmaštri in organisti res narodu peli, narod pa si je tiste, ki so mu posebno ugajale, zapomnil in si jih tudi na lističih prepisoval; pri tem so igrali ulogo posredovalcev v prvi vrsti cerkveni pevci in pevke. Treba se je samo malo zamisliti v resnično življenje prejšnjih časov. Jaz se še dobro spominjam iz otroških let (rojen 1861), kako je pri Sv. Urbanu pri Ptujju, v veliki župniji, ki šteje okoli 4000 duš, »kantnar« (besede ni pri Pleteršniku, nastala je iz lat. cantor), ki je bil drugi učitelj, ob velikih praznikih, na žegnanje in pri drugih svečanostnih prilikah,¹ moral pri darovanju zapeti posebno dnevu primerno pesem. Čim »lepša« je bila, tem več je prinesla gosp. kantnarju na »zbirdci«, ko je še hodil farmanom pisat začetnice imen Sv. treh kraljev na gornjo poprečno desko na durih. In ko je »zbirdca« prenehala, držali so se še v mojih dijaških letih organisti (nadučitelj ali učitelji) te navade. Tako je župnik na prižnici »voščil« farmanom srečno in veselo novo leto, učitelj organist pa jim je v tem smislu zapel pri darovanju. Takih novoletnih pesmi je zapisal Fr. Kramar² 34, večinoma iz Kranjskega.

Vse te pesmi narodne in ponarodnele, seveda nimajo enake vrednosti, tudi med njimi so dobre in slabe kakor med umetniškimi. Kot primer, kako je odbor sam ocenjeval poslane mu zbirke, navedem poročilo I. Franketa iz seje 18. junija 1914 o zbirki 300 pesmi, ki jo je predložil Fr. Kramar: Varijant je približno 16, orglarskih 35, te nimajo nič narodnega. Trd človek jih je komponiral. Brezpomembnih je 3, prav narodnih 32, še nekaj vrednih 14. Srednje blago 113. Prav dobrih in boljših 59. Starejšega sloga 6. Bosanskih 5. Boljših je krog 178

¹ Organisti so se s takimi pesmimi tudi predstavljali in poslavljali, pozdravljali nove župnike in slovo jemali od odhajajočih ali umrlih.

² Cerkevni Glasbenik, L. I. (1927), 179.

ali okroglo 200. Zadnja številka, zaokrožena nazgor, je bila važna za višino prisojene nagrade.

Iz vsega se vidi, da bode urejevanje gradiva za izdajo prav težko delo, kajti izbira pesmi, ki se naj objavijo popolnoma ali pa kot varijante ali samo za znanstveni študij razvitka slovenske narodne glasbe in pesništva važne priloge. Na vsak način pa je odbor uredniku ali urednikom že precej dela opravil v svojih ocenah nabranega gradiva, ki pa seveda niso končnoveljavne. Odbor sam je večkrat na to mislil, da bi bilo splošno nabiranje treba ustaviti, pošiljati nabiralce še samo v malo ali nič izčrpane kraje, sestaviti zaradi tega topografijo in listkove kataloge dose-
daj nabranih pesmi, ali ni prišel do takega dela, kajti jasno mu je bilo, da še vendar manjka mnogo gradiva, glavni vzrok pa je bil, da se niso našli uredniki. Mislili smo, da prevzameta urejevanje Štrekelj (tekst) in M. Hubad, ali Štrekelj je umrl, Hubad pa zaradi ureditve napevov slovenskih narodnih pesmi ni mogel iti na večletni dopust ali v pokoj, drugače pa dela ne bi mogel zmagati.

Po poročilu za l. 1913 je bilo vseh nabranih pesmi z melodijami (samo teksti se niso šteli) 11.159. I. Franke je do 26. dec. 1913 preiskal 9707 števil, med njimi je bilo vseh Kramarjevih šele 1939. Več njegovih pesmi je bilo še neregistriranih, več jih je izročil šele pozneje odboru, bržkone pa ne vseh 4740, o katerih govori v svojih člankih v Cerkvenem Glasbeniku. Ako so prišle vse v odborovo zbirko, bi ta štela ž njimi čez 12.000 števil. Tudi druge pesmi, ki so se nabrale še l. 1914 niso vštete; tudi ne 8 pesmi, katerih prepis iz knjižnice dunajske Gesellschaft der Musikfreunde je poslal meni l. 1917 prof. J. Pommer. Ako so to vse slovenske, ki so se nabrale l. 1919 pri prvem nabiranju avstrijskih narodnih pesmi, se Slovenci takrat niso pokazali. Treba bi bilo še vendar ta dunajski arhiv pregledati.

Navedel sem že statistiko pesmi za l. 1912, ki dokazuje, da jih je ogromna večina iz Kranjske (6403) in Štajerske (3862). Vendar tudi na Kranjskem se je premalo zapisovalo v Beli Krajini in v obmejnih krajih na Gorenjskem. Na Štajerskem je malo gradiva iz zapadnega Pohorja (Slovenji Gradec, Šoštanj), morebiti tudi iz Gornje Savinjske doline, iz Haloz in ob Sotli, kar je jako obžalovati, ker se ne bo mogel dobro študirati prehod od slovenskih pesmi h kajkavskim na Hrvaškem. Na Koroškem (384) je bilo pesmi največ iz Rožanskega, manj iz Podjunskega

in Ziljskega. Švikaršičeve pesmi pri tem niso vštete, ker jih je prevzela Glasbena Matica, da jih lahko izda. Žalostno poglavje v odborovem delovanju je bilo Primorsko. Na Goriškem je dijak Vekoslav Filipič v prvih dveh letih nabral 122 pesmi, število vseh v l. 1912 je bilo 200 in se še nekoliko pomnožilo, vse po zaslugi g. ravnatelja dr. Jos. Tominška za kratki čas njegovega službovanja v Gorici. L. 1913 je poslal Anton Trebše, organist v Kalu pri Bovcu 43 pesmi. Iz Trsta in Istre pa odbor navzlic vsem opominom in prošnjam ni dobil niti ene pesmi!! Bila je za Štreklja (in slovenski narod!) posebna tragika, da sta ga njegova najozlja rojaka, katera je postavil za odbornika, pustila popolnoma na cedilu. Zaradi Trsta si je on sam delal takoj skrbi in predložil je že l. 1906 učitelja Štefana Ferlugo za odbornika, ali ministrstvo mu ni ugodilo. Pri župniku g. Kokošarju v Gorici smo se tolažili s tem, da je imel veliko zbirko goriških narodnih pesmi iz narodovih ust in iz tiskanih virov, katero je seveda obljubljal Štreklju in odboru. Žalibog je to ostalo bržkone neznano njegovi okolici in tako njegove pesmi, katerih je nabral nad 700,¹ niso bile po njegovi smrti (16. maja 1923) izročene odboru. Smem pa upati, da niso izgubljene.

Zanimivo je poročilo, ki ga je pisal dr. J. Tominšek l. 1911 odboru, ko je skušal na Goriškem pridobiti nabiralce: »Začetek je storjen, vendar nedostaje primernih moči, pa tudi bira domačih pesmi sploh ne obeta posebno mnogo, ker ljudstvo manj poje nego na Kranjskem in Štajerskem ter se vrh tega zelo oklepa nedomačih pesmi.« O tem bi bilo treba več izvedeti, posebno velja li to tudi za goriške planinske kraje in kakšne so bile »nedomače« pesmi pred l. 1914. Ljudstvo menja svoje pesmi povsod mnogo bolj nego si mi navadno mislimo. N. pr. je poslal župnik P. Skuhala iz Ljutomera odboru tole pesem iz dobe, ko so ljudje »hodili na gosposčino«, t. j. tlako delat:

Pavel kravo pase,
 Za rogel jo drži,
 Šribar žehtar nosi,
 Vrboltar jo doji.

Je li mogoče bolj kratko, jedrnato in slikovito opisati položaj uboge slovenske pare pred l. 1848? Gosp. Skuhala pa dodaje: »Ta

¹ R. Pahor, Cerkveni Glasbenik XLVI, l. 1923, str. 59.

pesem je že pozabljena. Za mojih otroških let so to pesem stari možakarji, pa samo oni, kaj radi popevali.« Kaj pa je brigala ta izvrstna satirična pesem že drugo pokolenje, ki ni znalo več »gospoščine«? In tako se je z gosposčino izgubilo še mnogo drugih šaljivih pesmi, pravi sam g. Skuhala. Za Šumavo na jugozapadnem Češkem mi je pripovedoval praški nemški docent dr. Jungbauer, katerega »Volkslieder aus dem Böhmerwald« bo skoro izdal češkoslovaški zavod za narodne pesmi, da se tam danes pojejo popolnoma druge pesmi nego one, katere je on zbiral pred 20 leti.

Treba je še povedati, kaka denarna sredstva je imel odbor na razpolago. Dohodki so bili samo podpore ministrstva za bogočastje in nauk: Za l. 1906 — 2700¹ kron, 1907 — 1500, 1908 — 3000 (v dveh obrokih), 1909 — 2000, 1910 — 2500, 1911 — 2000, 1912 — 1500, 1913 — 1500, 1914 — 800 (za prvo polletje, ker se je budžetno leto začelo s 1. julijem), vsega 17500 kron, kar bi v sedanjih valutah znašalo okoli 200.000 Din.

To seveda ni mnogo, ako se pomisli, kaj so stale tiskovine, njih razpošiljanje, vsa korespondenca in nagrade za več nego 11.000 pesmi. Blagajnik L. Pintar je sicer od l. 1908 ponujal in zahteval leto za letom svoj odstop, ker »ne spadam v ta odbor«, ali ostal mu je vendar zvest do smrti (7. dec. 1915), ter je vestno obračal vsak vinar, da se izda samo v prave namene. Prijetnega posla ni imel. Odbor je bil vedno v dolgovih in nikoli ni imel dovolj sredstev za nabiranje, posebno ne v dobi, ko je bilo navdušenje za nje na vrhuncu. Upniki so odbornike v Ljubljani na ulici prijemali in jim gledali v žepe, je javil enkrat Štrekelj celo na Dunaj, da omehča srca birokratov.

Zaradi potrebne varčnosti je odbor pošiljal premalo nabiralcev med narod in tudi ni porabil vseh modernih pomočkov za nabiranje. Tako je odbor že od začetka mislil na nakup fonografa, kajti Štrekelj, ki je zasledoval izučevanje narodnega pesništva po celem svetu, je dobro vedel, kake uspehe je s fonografiranjem ruskih narodnih pesmi dosegla gospa Lineva (č. Linjova) že l. 1902. Prva brzda pa je bilo ministrstvo, ki je v odloku

¹ Najprej v februarju 1000 K, na novo prošnjo pa v novembru »zur Bestreitung der durch die Sammeltätigkeit im laufenden Jahre noch erwachsenden Kosten« 1700 K.

z dne 22. junija 1907 zahtevalo »Oekonomie« in opuščanje »nicht unbedingt erforderlicher Auslagen.« Vendar je odbor 1907 postavil fonograf zopet v proračun, M. Hubad se je na Bledu seznanil z gospo Linevo in njenim možem glasbenikom, ki sta mu hvalila izkušnje s fonografom, in l. 1913. ga je odbor naročil pri firmi Wertheim v Berlinu. Mnogo ga ni rabil, ker je njegovo delo po enem letu bilo pretrgano in ker se zaradi varčnosti ni smelo preveč izdavat na valjke. Odborniki so imeli priliko slišati pet fonografiranih belokranjskih pesmi in so si hvalili posebno to, da so snimki dobro podajali večglasno petje in dialektične posebnosti. Treba je dodati, da bi bil fonograf idealni pomoček za nabiralce, ki ne bi morali računati s stroški za valjke. Med petjem si nabiravec težko v naglici zapisuje melodijo in tekst, posebno ne more premišljevati, kako naj zapiše hitro nekaj muzikalno nenavadnega, snimek pa mu more pesem doma večkrat ponoviti; danes je že mogoče krožečo ploščo tudi kjerkoli ustaviti, isto mesto večkrat ponavljati, ako je galvanoplastično obdelana, kar ji osigura tudi trajnost, ali je še mnogo bolj drago in se danes niti na Češkem ne more izvajati. Izvrstno fonografirajo in izdelujejo take plošče fonetični institut prof. E. Pernota v Parizu in Lautbibliothek berlinske Staatsbibliothek (ravnatelj Doegen). Tudi Phonogramm-Archiv dunajske Akademije znanosti je moje snimke epičnih narodnih pesmi po Bosni in Hercegovini že pred vojno galvanoplastično obdelal in električni motor je plošče gonil. Na take dovršene načine se še seveda ne da mnogo pesmi fonografirati, treba bi bilo zbirati najboljše in najbolj karakteristične. Omenjena strokovnjaka stali na mednarodnem kongresu za narodno umetnost (les arts populaires) v Pragi ponujala svojo pomoč, seveda za velike stroške, posebno Francozi pošiljajo cele ekspedicije v tuje dežele, da fonografirajo pevce, narodne in umetne, igralce in imenitne govornike. Bilo bi dobro tudi na Slovenskem čim več narodnih pesmi ohraniti stalno za bodočnost. Razne družbe danes narodne pesmi že fonografirajo tudi za to, da njih plošče prodajajo.

Na Slovenskem se je tudi premalo fotografiralo, risalo in slikalo narodne pevce in pevke, prizore pri narodnem petju in plesanju, in kraje, kjer se to vrši.

Svetovna vojna je napravila konec državnim podporam in že zaradi tega tudi daljšemu delu. Ker sem bil jaz v decembru

1916 po privatnih poslih v Ljubljani, sklical sem odborovo sejo¹ 17. dec. (o nji nisem našel zapisnika, tajnik Štritof je umrl 14. IV. 1917.), v kateri sem opozoril na to, da bi bilo dobro opazovati, kako živi narodna pesem med vojno, posebno pri vojaki. Hitro na početku mobilizacije so mi pripovedovali učitelji iz Savinjske doline, ki so se pripeljali z moštvom svojih krajev na vozovih v Celje, da so naenkrat oživele narodne pesmi, katerih prej nikoli niso slišali. Mislil sem tudi na to, da bi se med vojaki mogle fonografirati tudi slovenske narodne pesmi. Na mojo vlogo mi je odgovoril predsednik Wiener, da je že vojno ministstvo samo vzelo to delo v roke. Res se je obrnilo že 12. nov. 1915 na Phonogramm-Archiv dunajske Akademije znanosti z vprašanjem, ima li že snimke vojaških pesmi, drugače pa bi želelo zbirko takih pesmi kot prič velikega časa. Ker arhiv takih pesmi res ni imel, je prevzel to delo njegov asistent dr. Leo Hajek.² Motile so ga pri delu premajhne plošče, ki se sučejo samo dve minuti. Zaradi tega je bilo treba nestrofične pesmi razdeliti na dve plošči (i v tem slučaju pripovedne pesmi po mojih izkušnjah niso mogle biti cele), pri strofičnih je vzel le nekaj kitic, ostanek pa je napisal samo v protokol. Vojaki niso radi peli sami, za to je bilo treba tudi pri enoglasnih pesmih fonografirati zборе. Pri večglasnih je bilo to pravilo. Aparat je bil za to jako poraben, celo spremljajoči glasbeni stroji se na ploščah dobro slišijo. Ministrstvo je zahtevalo »die von den Soldaten aller Zungen im herrschenden Kriege gesungenen Soldaten- (Marsch-, Kriegs-) Lieder.« Pokazalo pa se je nekaj zanimivega (str. 6):

Singen unsere Soldaten wohl meist während des Marsches, so gibt es doch einzelne Volksstämme, wie die Südslawen, die lieber nach getaner Arbeit, während der Ruhe singen, was sich natürlich im breiteren, man könnte sagen, mehr epischen Rhythmus ausprägt, so dass man da vielfach auf schweremütige Lieder, oft von balladenartigem Charakter stösst.

¹ Kot vladni zastopnik je bil v aprilu 1915 delegiran na mesto Fr. Levca deželni nadzornik dr. I. Bezjak.

² K. Akademie der Wissenschaften in Wien. 42. Mitteilungen der Phonogramm-Archivs-Kommission. Bericht über die Ergebnisse der auf die Anregung des k. u. k. Kriegsministeriums durchgeführten Sammlung von Soldatenliedern aus dem Kriege 1914—1916. Von Dr. Leo Hajek, Wien 1916.

Tu bi se moglo v prvi vrsti misliti na Hrvate in Srbe, ki ljubijo dolge epične pesmi, ali na str. 8. se pripoveduje tudi o liričnih Slovencih (17. polka, t. j. Kranjskega) izrecno: »Gab es bei Tschechen und Slowaken eine reiche Auswahl von Marschliedern, so fehlen diese den Slowenen fast ganz. Sie singen lieber, wenn vorübergehende Rast oder das Ende des Tagwerkes ein Niedersetzen oder bequemes Lagern gestatten. Ihre Lieder (Nr. 2538—2545, 2581, 2582) sind durchwegs sehr schön und ich konnte ausser den aufgenommenen¹ noch Text und Melodie von einigen weiteren mitbringen, von denen ebenfalls Aufnahmen zu machen, die gebotene Sparsamkeit mit dem Plattenmaterial nicht zuliess.« Teh 10 »skoz in skoz jako lepih pesmi« in še druge nefonografirane bo seveda treba porabiti za bodočo izdajo. Lahko se na Dunaju prepisejo,² še bolje pa bi bilo naročiti posnetke imenovanih plošč za Ljubljano.

V avgustu 1918 sem poročal ljubljanskim odbornikom o majski seji glavnega odbora. Na mesto pokojnega ravnatelja Štriftofa je bil predložen za odbornika kanonik dr. Kimovec, ali seveda ni bil več imenovan. Kramarju je bil odbor še dolžen za 600—700 pesmi.

Po prevratu smo v osvobojeni domovini imeli prvo sejo 27. avg. 1919. Razen mene sta bila izmed starih ljubljanskih odbornikov še samo M. Hubad in Milčinski navzoča, in novejša dr. A. Breznik in dr. I. Grafenauer, ki je bil imenovan namesto † L. Pintarja. Bili smo vsi prepričani, da bo treba zdaj, ko se je narod osamosvojil, nadaljevati z vso vnemo pričeto delo, ki ga je še dosti, zlasti na Koroškem, Štajerskem in v osvobojenem Prekmurju. Milčinski in Hubad sta prevzela nalogo, da sestavita spomenico na pokrajinsko vlado, v kateri bi se poročalo o dosežanjem delu in uspehih ter zahtevala primerna podpora 15.000 kron, ako mogoče še za isto leto. Deželna vlada pa naj poroča o našem delu osrednji vladi, ki naj prične podobno akcijo za vso državo, kar bi bilo za poznavanje narodne

¹ Te pesmi se začenjajo: Kaj si je zmisliš naš cesar, naš kralj; Nekoč v starih časih; Regiment po cesti gre; Moj fantič je za frajtarja; Oj ta vojaški boben; Gozdič je zelen (s pripombo: Mailüfter!); Dobro jutro ljubca moja; Fantje se zbirajo, na Laško marširajo; Moj fantič je na T'rolsko vandral; Ko psi zalajajo po celi vas' na glas.

² Akademijin Phonogramm-Archiv nahaja se sedaj: Wien I, Liebiggasse 5

glasbe, zgodovinske glasbe in tudi za bodočnost glasbenega razvoja velikanske važnosti. Mislili smo tudi na popolnitev odbora z novimi ljubljanskimi vseučilišnimi profesorji, drugimi strokovnjaki in glasbeniki, ki se zanimajo za narodno pesem. Ker sem sam vedno čutil, da ni normalno in dobro, ako je predsednik daleč v tujini, sem hotel odložiti predsedništvo, ali na željo odborovo sem še ostal na svojem mestu. Ko sem pa v jeseni 1920 prešel na Karlovo univerzo v Pragi, sem se v seji 26. avgusta 1921 poslovil od odbora. Pokrajinsko upravo za Slovenijo sem prosil, naj me razreši moje dolžnosti, kajti sedaj popolnoma avtonomni odbor mora imeti svojega predsednika v Ljubljani ali vsaj v državi SHS. Vsled tega ne morem več nositi odgovornosti za delovanje odbora, »v katerem se mora začeti nova doba, da dokonča skoro nabiranje ter začne urejevanje in izdajanje obilnega in dragocenega gradiva.« Za novega predsednika sem predložil M. Hubada, za nove odbornike pa v soglasju z dose danjim odborom gg. dr. J. Glonarja kot nadaljevatelja Štrekljevega dela, kanonika dr. Fr. Kimovca kot glasbenika in nabiratelja narodnih pesmi, univ. prof. dr. Gojmira Kreka kot glasbenika in univ. prof. dr. Fr. Ramovša kot strokovnjaka za slovenski jezik. Odbor pa si je pridržal pravico predložiti še druge odbornike po potrebi, posebno namestnike za † prof. Scheinigga in pa za župnika Kokošarja in Križmana, ki kot italijanska državljana nista mogla več biti odbornika.

Pokrajinska vlada je še meseca junija 1921 dovolila odboru prvo in poslednjo podporo 10.000 kron, s katerimi so se najprej poplačali dolgovi, ali daljše politične in upravne spremembe so zakrivile, da so odborove vloge ostale dolgo nerešene. Zaradi tedanjih centralizacijskih teženj so se pojavili glasovi strahu, da bo gradivo preneseno v Belgrad, ali ostalo je tudi takrat¹ v Ljubljani. Ministrstvo prosvete (umetniški oddelek) je 7. aprila 1927 odločilo, da se odborova zbirka slovenskih narodnih pesmi preda Kr. Etnografskemu muzeju v Ljubljani, in obenem sem bil tudi jaz razrešen »dolžnosti člana tega odbora.« Zaradi te

¹ Ako bi odbor o svojem času poslal gradivo na Dunaj, bi bilo prišlo v likvidacijsko zapuščino ter bi se bilo moralo reklamirati. Še predsedniški arhiv, ki sem ga jaz zapustil v slovanskem seminarju v Gradcu, so akademični uradi smatrali za državno last in moral sem prositi avstrijsko zvezno ministrstvo, da mi je dovolilo poslati ga v Ljubljano.

stilizacije mislim, da so tudi drugi odborniki dobili ta odlok. Odbor je v resnici prenehal, ne dokončavši svojega dela. Še manj odmeva je našel njegov idealistični predlog, naj se akcija razširi na vso državo; za to še ni prišel čas.

Seveda je bilo dobro, da so nabrane narodne pesmi in velik del odborovega arhiva prišli pod stalno in varno streho, kjer niso več v napoto, kakor v tesnih prostorih Glasbene Matice in pri odbornikih. Naloga Etnografskega muzeja je, da narodne pesmi natančno inventarizira in čim prej tudi katalogizira na listkih po vsebini, po začetnih verzih in tudi po začetkih napevov, da bo v teku časa mogoče dovoliti jih porabo. Dolgo ti zakladi sploh ne smejo ležati na miru v muzeju, treba je čim prej misliti na njih ureditev in izdajo. Ne bi bilo častno za Slovence, ako bi tako kulturno dedščino pokojne Avstrije predolgo zane-marjali in ne bi skoro sledili primeru Čehov.

Za nujnost novega dela pa govoré še drugi razlogi. Uredniki bodo v zapisih in pripombah našli marsikaj nepopolnega, nejasnega in pogrešenega, kar bo še se dalo s pismenimi in ustnimi popraševanji popraviti in pojasniti, dokler so še nabiravci in njih pevci živi. Tu pa prinaša vsako leto nenadomestljive izgube. Glavno pa je, da naša narodna pesem v dosedanji obliki izumira in mora izumreti. Narod, ki skoro ne pozna več analfabetov, za to pa ima razmeroma bogato razvito književnost in časnikarstvo ter v vsaki župniji in že tudi po vaseh prosvetna društva in tudi posebna pevska, ne potrebuje in ne more tudi dalje živeti od narodnega pesništva, ki se prenaša iz ust do ust. Lepo je, ako stare žene še znajo na stotine pesmi, ali še lepše ter s kulturnega in z gospodarskega stališča je bolj pametno, ako jih čitajo stotisoči Slovencev ali pa pojejo tisoči po notah, pod vodstvom več ali manje izkušenih dirigentov ali pa tudi brez njih. Treba bo še preiskati, na koliko so se narodne pesmi pele med meščanstvom, posebe po trgih in malih mestih, ali večinoma so bile last našega kmečkega ljudstva, ki pa jih zaradi svojega kulturnega in gospodarskega napredka tudi opušča. O delavcih, ki izhajajo iz malo-meščanstva in iz kmečkega stanu, niti ne govorim, ker v premogopih in tovarnah se ne more tako peti kakor nekdam pri patriarhalnih razmerah v malih mestih in trgih, posebno pa na kmetih, kjer je narodna pesem naravnost spremljala delo doma in na polju. Danes se narodna kultura tudi ne stvarja samo za ljudstvo, ampak za vse stanove, ki sestavljajo narod v višjem

pomenu te besede. Zatorej hranimo narodno pesem s tem, da jo zbiramo, in vračajmo jo vsemu narodu, da bo živela dalje v zapisih, v knjigah in glasbi, in da bo kakor že dosedaj več ali manj vplivala na našo umetno književnost in glasbo. Kako lepo je povedal skladatelj Leoš Janáček, ki ima svojo velikost in priljubljenost po svetu v veliki meri zahvaliti tudi načinu, kako si je osvojil narodno pesem češko: izdajo narodnih pesmi dajmo narodu kot narodno biblijo!

Fr. Kramar je v svojih poročilih, kako je zbiral slovenske narodne pesmi, zapisal take vzdih: ¹ »Dal Bog, da bi vsaj to dočakal, da bi na merodajnem mestu priznali moj veliki petletni trud, katerega sem imel s slovenskimi narodnimi pesmimi in njih napevi, in iz hvaležnosti vse te pesmi tudi obelodanili. S tem bi bil moj dolgi in veliki trud najbolje poplačan.« To velja res za njega in za vse nabiralce, kajti s tistimi kronicami, ki so jih dobili, njihov trud nikakor ni bil poplačan. Tako hvaležnost pa so si zaslužili tudi ljubljanski odborniki, ki so nesebično izvrševali prevzete dolžnosti in vodili celo delo s pravo ljubeznijo do stvari. Večina od njih sadov svojega truda ne bo več videla, naj se jim torej ohrani vsaj časten spomin.

Kako se naj delo iznova prične in enkrat dokonča? Da se obnovi tam, kjer je prenehalo, potrebujemo zopet nekega osrednjega organa. Da bi ga prosvetno ministrstvo postavilo, je še danes pač težko pričakovati. Najbolje bo, da Slovenci sami začnejo in dajo dober primer celi državi. Delo bi mogla vzeti v roke bodoča slovenska akademija, katere propagatorji tudi na to mislijo, dokler pa je ni, njen predhodnik Znanstveno društvo za humanistične vede s podporo obeh oblasti in ako mogoče tudi države. Akademija ali Znanstveno društvo bosta seveda delo vodili in ustanovili poseben odbor iz svoje sredine in raznih strokovnjakov in sotrudnikov, katere bo iskati najprej med člani starega delovnega odbora. Posebno M. Hubad in Milčinski, ki poznata celo delovanje slovenskega odbora in od njega nabrano gradivo najbolj temeljito, bosta najboljša pomočnika, da se veliko delo vede dalje v pravem duhu in srečno dokonča. Takšen odbor naj se hitro loti nabiranja, da ga dopolni tudi tam, kjer se

¹ Cerkevni Glasbenik XLIX l. 1927, str. 158. Podobno tem XLV. l. 1922, str. 78.

je malo nabiralo ali pa nič.¹ Seveda to ne bo lahko, ali z dobro voljo in primernimi potmi bi se dalo še marsikaj doseči. Treba je iskati posebe stare pevce in pevke in take mlajše, ki so ohranili staro tradicijo, kar velja posebno za odlegle in visoke kraje. Delo bi se moglo omejiti tudi na neko dobo, recimo do svetovne vojne, ako bi se opazilo, da so se po nji dogodile velike spremembe v narodnem pesništvu. Sicer pa tudi v tem slučaju ne bodo škodili primeri, kaj in kako se danes poje.

Med nabiranjem pa se mora že začeti z urejevanjem. Za to je treba najti zmožne urednike, ki bi imeli poleg dobre volje tudi dovolj časa, da bi se temu delu posvetili na več let. Dva glavna urednika morata biti, eden za napeve, drugi za tekst, drugače pa je lahko več urednikov, ki bi si delo razdelili, n. pr. eden posvetne, drugi duhovne pesmi. Uredniki bi tudi davali nasvete, kje je treba gradivo dopolnjevati, morebiti tudi popravljati in pojasnjevati. Za usmereno in sistematično dopolnjevanje bi dobro služila topografija dosedaj nabranih pesmi, o kateri se je mnogo govorilo že v starem odboru.

Kakšna naj bo izdaja slovenskih narodnih pesmi, o tem je dovolj namigov v opisu delovanja glavnega in slovenskega odbora in v mojih pripombah. Za vzor bodo mogle služiti češke in nemške izdaje Češkoslovaškega zavoda za narodno pesem, morebiti že tudi izdaje drugih odborov, da ne govorim o drugih podobnih publikacijah po svetu. Včasih bodo uredniki morali iti tudi svojo pot, kakor bo zahtevalo nabrano slovensko gradivo. Na vsak način je treba ostati pri znanstveni in poljudni izdaji. Poljudna izdaja bi mogla deloma pokriti velike stroške za znanstveno. Za razdelitev naj bo merodajna vsebina, kakor je v Štrekljevih »Slovenskih narodnih pesmi«, katerih se je držal tudi Fr. Kramar pri svojem nabiranju.² Enako se morajo uredniki kakor Štrekelj držati geografskega načela pri razvrstitvi pesmi istih skupin in variant. S tem bosta preglednost in študij obeh velikih zbirk olajšana. Za Štrekljev princip razdelitve se je izrekel, kakor smo videli, tudi O. Hostinský, ki je češke

¹ Na Prekmurskem je po vojni nabral g. kanonik dr. Kimovec okoli 200 posvetnih in okoli 200 duhovnih pesmi.

² Gl. Pevec 1928 (VIII. 1.), str. 40, in pregled Kramarjevih nabranih pesmi v Cerkvenem Glasbeniku XLIX (1926), str. 158.

narodne pesmi posebno dobro poznal kot glasbeni historik, in z drugimi strokovnjaki ves glavni odbor. Pri znanstveni izdaji bi kazalo v posebnih zvezkih združiti pesmi, ki so zapisane iz ust naroda, seveda tudi ponarodnele, ako se pojo različno od izvirnika, v drugih one, ki so vzete iz starših pesmaric. (Prim. gornji plan izdaje čeških narodnih pesmi). S tem bi se olajšalo tudi vprašanje, kako se naj v njih izbirajo več ali manje narodne, ako se taka ločitev sploh da dosledno izvesti. Mi še premalo poznamo naše kulturno življenje v preteklosti in prej ali slej bodo nam dobro došli vsi proizvodi našega pesništva in glasbe, ki so se kakorkoli ohranili. Koreni našega narodnega pesništva iz 20. stoletja tičijo večkrat globoko v preteklih stoletjih, njegova lepota in visoka razvitost nista od včeraj in tudi ne izvirata samo iz »naroda«. Ljubljana ni imela zastoj italijanske opere prej nego Pariz, Societas Philharmonicorum iz l. 1703 je nad sto let starša nego Gesellschaft der Musikfreunde in Wien, o visoki stopinji petja v naših samostanih in cerkvah pa imamo tudi dovolj prič. Tako cerkveno in posvetno petje je prešlo kakor likovna umetnost in noše tudi med »narod«, ki si ga pa je po svoje prikrojil, iz svoje »narodne duše«, o kateri v tem smislu smemo govoriti. Slovenci smo čez tisoč let pred vrati germanskega in romanskega zapada, ali ostali smo pri tem svoji in Slovani. Prvršni opazovalci našega kulturnega življenja tega večkrat nočejo ali pa iz neznanja ne morejo videti, še manj pa mislijo na to, da se tudi drugi narodi, veliki in mali, tudi naši najbližji bratje Hrvati in Srbi ter Bolgari, niso razvijali brez silnih tujih vplivov. Seveda bizantijski, turški in sploh vzhodni prvki niso bolj »slovanski« nego romanogermanski.

Slovenskih narodnih pesmi z napevi je nabranih, kakor sem omenil, okoli 12.000. Ako še pride k njim Kokošarjeva zbirka in ako doda dr. Kimovec, ki bi mogel biti eden izmed urednikov, ako ne glavni urednik za napeve, še svojih 400 prekmurskih, bilo bi za izdajo pripravljenih že čez 13.000 pesmi, brez tistih, ki so že natisnjene v raznih zbirkah. Med takim ogromnim gradivom bo seveda treba izbirati ter vse nepotrebno in preslabo polagati na stran. Ivan Frankè je kakor o eni Kramarjevih zbirk sodil v svojem poslednjem pregledu (26. XII. 1913) tudi o drugih precej ostro. Neke pesmi so se mu zdele neporabljive, »ker so brez razumljive melodije ali brez ritma, deloma brezmiselno zamašilo,« pri drugih pada zanimivost z naraščajočimi številkami;

posebno na piki je imel orglarske. Končna sodba pripade seveda urednikom, ki pa morajo tudi premisliti, da se ritem narodnih pesmi ne ravna vselej po naših teorijah in da o njih kakovosti morejo različno soditi razni ljudje, posebno v raznih časih. Marsikatero po naših pojmih slabe pesmi lahko postanejo važne kot predloge za lepše, še bolj pa za ves zgodovinski razvitek našega narodnega pesništva. Težavno bo tudi vprašanje mnogih varijant. Ne morejo se prezreti, ako prinašajo nekaj novega ali drugače zanimivega. Na vsak način se v opombah morajo omeniti vse, tudi iz tiskanih virov, in po potrebi karakterizirati ali pa celo podati v odlomkih.¹ Seveda se morajo imenovati tudi kraji, v katerih se pojo ali so se pele, da se dobi pravi geografični pregled razširjenosti posameznih pesmi. K rojstnemu listu vsake pesmi pridejo še razna pojasnila zapisovavcev in urednikov, posebno pojasnila manj razumljivih tekstov in besed. Uredniki bodo torej imeli dovolj posla s kritično izdajo samo, ki naj bo podlaga daljšemu študiju, njim samim pa ni treba pisati v uvodu ali na koncu vsakega zvezka celih znanstvenih razprav; ako si pri urejevanju naberejo gradivo za katerokoli vprašanje, naj ga porabijo prej ali slej drugod.

Kar pa odpade, se tudi ne sme zavreči, ampak se mora s porabljenim gradivom dobro hraniti in biti seveda pregledno katalogizirano; kajti nikdo ne ve, kaj danes ali jutri pride prav kakemu znanstvenemu in sploh kulturnemu delavcu. Etnografski muzej pa ima nalogo narodne pesmi dalje zbirati, posebno pa stare in nove pesmarice, ki se še hranijo med ljudstvom in v podstrešjih župnišč, šol in hiš za organiste. Take arhive z dobrimi katalogi sem priporočil že davno Matici Hrvatski,² na Daničićovi slavnosti Srbski akademiji v Belgradu³ in muzeju na Cetinju.⁴ Srbsko akademijo sem posebe svaril pred prostim ponatisom kakekoli njenih zbirk. Češki literarni historik

¹ Primerjaj izvrsten aparat varijant dr. Nikole Andrića, *Ženske pjesme, Hrvatske narodne pjesme*, izdala Matica Hrvatska, knj. V. in VI., Zagreb, 1909, 1914.

² Bericht über... Volksepik der bosnischen Mohammedaner, *Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften in Wien, phil.-hist. kl.* 173 Bd. Str. 6.

³ Godišnjak srpske kr. akademije XXXIV (1925) str. 243.

⁴ Arhiva narodnih pjesama crnogorskih, *Lovčenski Odjek I.* (1925), 5—7.

V. Tille, ki posebno kritično preiskuje češke narodne pripovedke, pravi, da noben botanik ne bo zanesel celega pokošenega travnika v herbarij. Vzoren je v tem oziru arhiv Literarnega društva finskega v Helsinkih (Helsingfors), ki hrani danes: 1. 50.000 starih epičnih pesmi; 2. 40.000 novejših pesmi; 3. čez 30.000 bajk in pripovedk; 4. 75.000 zapisov praznoverskih obredov; 5. 150.000 pregovorov; 6. 15.000 napevov; 7. 5000 iger.¹ Sam sem imel priliko občudovati ta arhiv, v katerem so mi prof. Krohn in drugi učenjaki mogli takoj pokazati zgodovino teksta kakekoli stare finske epične pesmi. Urejevanje takšnih arhivov je priporočil prof. J. Horák češkoslovaškemu muzejem, posebno praškemu Národnemu, čigar del je »Museum národopisné«, ki bi naj zbrala »ljudsko prozo«, pregovore, reke, običaje (v širokem smislu) in ljudsko lekarstvo.

Te opazke bi naj pokazale daljšo nalogo novega ljubljanskega Etnografskega muzeja, da mora poleg gradiva za materijalno kulturo našega ljudstva zbirati tudi gradivo za njegovo duhovno kulturo. K. Štrekelj je hotel po Slovenskih narodnih pesmih izdati še pripovedke, bajke, pregovore in reke, uganke, kletve, psovke, vraže in enako narodno blago, katero je tudi zbiral (kje je danes to in neizdano gradivo njegovih pesmi?). Tudi naš najboljši nabiralec Fr. Kramar je poleg pesmi zbiral »pravljice in drugo gradivo.«² Mnogo takega gradiva je pri nas že izgubljenega, ali marsikaj bo se še dalo zapisati ali pa najti v starih rokopisih, knjigah (posebno koledarjih) in časopisih. Naša »narodna proza« je na vsak način preveč zanemarjena.

Dela ostane še torej jako mnogo, ako hočemo izdati vse naše narodno blago, da spoznamo sami sebe in da nas drugi prav spoznajo. Prva skrb pa bodi, da dobimo čimprej dostojno izdajo slovenskih narodnih pesmi z napevi, ki bo našemu narodu v korist in čast v sedanjosti in bodočnosti. Gre res za monumentalno delo, kakršnega še nimamo in ga v nameravani obliki še nimajo tudi drugi narodi. More in mora pa se delo dokončati veliko potezno kakor je bilo začeto.

¹ Po poročilu J. Horáka, Národopisný Věstník čsl. XVIII, p. o. str. 23.

² Cerkevni Glasbenik XLIX. 1. (1926), str. 158.

Résumé.

La grande collection des chansons nationales slovènes avec mélodies.

L'auteur qui était le dernier président du comité slovène pour la collection des chansons nationales, fait un rapport détaillé sur l'histoire de cette collection (à peu près 13.000 chansons avec mélodies) qui se trouve aujourd'hui au Musée Royal d'Ethnographie à Ljubljana. La maison éditrice «Universal Edition» à Vienne lança l'idée d'une édition de chansons nationales autrichiennes avec mélodies. En 1904 le ministre autrichien d'Instruction publique, W. Hartel, accepta l'idée et mit la collection sous les auspices de l'Etat. Un comité central fut constitué en 1905, publia une brochure, indiquant comment collectionner. Le travail chez les Slovènes commença en 1906, et jusqu'à 1913 les collectionneurs avaient déjà rassemblé 11.159 chansons. La guerre mondiale arrêta ce travail qui reprit en 1919. En 1927 le comité remit sa collection au Musée Royal d'Ethnographie à Ljubljana, sur l'ordre du ministère de l'Instruction publique, qui releva les membres de leurs fonctions.

L'auteur suggère que cette collection soit continuée et éditée sous les auspices de la future Académie des Sciences à Ljubljana.

